

ISSN 2415-3095(Print)

ISSN 2519-4186 (Online)

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ**

ЗБІРНИК

№ 1(7)

ЧЕРНІГІВ

2023

УДК 34
А43

Державна реєстраційна служба України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 21187-10987ПР від 03.02.2015 р.

Випуск рекомендовано до друку рішенням вченої ради НУ «Чернігівська
політехніка» Від 27.03.2023 р., Протокол № 4

Актуальні проблеми юридичної науки та практики [Текст]. – Чернігів :
А43 НУ «Чернігівська політехніка», 2023. – № 1(7). – 62 с.

Редакційна колегія:

Л. А. Остапенко	кандидат юридичних наук, доцент (<i>головний редактор</i>);
В. Ф. Пузирний	доктор юридичних наук, професор (<i>відповідальний редактор</i>);
К. І. Апанасенко	кандидат юридичних наук, доцент (<i>відповідальний секретар</i>);
П. С. Берзін	доктор юридичних наук, професор;
С. Я. Лихова	доктор юридичних наук, доцент (Нови Сад, Сербія);
С. І. Халимон	доктор юридичних наук, доцент;
В. Д. Пенко	доктор наук, доцент (Свиштов, Болгарія).

У журналі публікуються результати наукових досліджень з широкого кола питань розвитку юридичної науки, реформування українського та зарубіжного законодавства, практики його застосування.

Для наукових і науково-педагогічних працівників, аспірантів, студентів юридичних вищих навчальних закладів, юристів-практиків.

ISSN 2415-3095(Print)

ISSN 2519-4186 (Online)

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
CHERNIHIV POLYTECHNIC NATIONAL UNIVERSITY**

**ACTUAL PROBLEMS OF LEGAL
SCIENCE AND PRACTICE**

COLLECTION

№ 1(7)

CHERNIHIV 2023

UDC 34
A43

State Registration Service of Ukraine
Certificate of state registration of printed mass media
series KV No. 21187-10987 PR dated February, 3, 2015.

The issue is recommended to be sent to the press by
Chernihiv Polytechnic National University Academic Senate decision
From 27.03.2023, Proceeding № 4

Actual problems of legal science and practice [Text]. – Chernihiv : Chernihiv
A43 Polytechnic National University, 2023. – № 1(7). – 62 стор.

Editorial Board:

L. A. Ostapenko	Candidate of Laws, Associate Professor (editor-in-chief);
V. F. Puzyrnyi	Doctor of Laws, Professor (managing editor);
K. I. Apanasenko	Candidate of Laws, Associate Professor (executive secretary);
P. S. Berzin	Doctor of Laws, Professor;
S. Ya. Lykhova	Doctor of Laws, Associate Professor (Novi Sad, Serbia);
S. I. Khalymon	Doctor of Laws, Associate Professor;
V. D. Penko	Doctor of Sciences, Associate Professor (Svishtov, Bulgaria)

The journal publishes the results of scientific studies on a wide range of issues related to the development of legal science, the reform of Ukrainian and foreign legislation, and the practice of its application.

It may be beneficial for scientific and scientific-pedagogical staff, post-graduate students, students of legal higher educational institutions, lawyers.

ЗМІСТ

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

<i>Марущак Н. В.</i> Правоохоронні органи: проблеми визначення	7-12
<i>Шестак Л. В., Канаєва В. В.,</i> Проблеми адміністративної відповідальності за порушення карантинних обмежень	13-20

ТРУДОВЕ ПРАВО

<i>Литвиненко В. М., Крес Н. О.</i> Порівняльна характеристика дистанційної та надомної зайнятості працівників в Україні	21-26
--	-------

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

<i>Кравченко В. Я.</i> Доказування в господарському та кримінальному процесі: порівняльний аспект	27-32
<i>Пальона А. В.</i> Правова регламентація наказного провадження: історія та зарубіжний досвід	33-37

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ

<i>Іваньков І. В., Іваньков О. І.</i> Відповідність проекту стратегії реформування пенітенціарної системи до 2026 року вимогам міжнародних стандартів ООН та оновленої редакції Європейських пенітенціарних правил 2020 р.	38-42
<i>Осипенко І. П., Щербак К. А.</i> Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій при з'ясування	43-48

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

<i>Нітченко А. Г.</i> Інноваційні методи навчання в системі вищої юридичної освіти	49-53
<i>Реферати</i>	54-56
<i>Відомості про авторів</i>	57-58
<i>Правила оформлення та подання рукопису до електронного журналу</i>	59-61

TABLE OF CONTENTS

CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW

<i>Marushchak N. V.</i> Law enforcement authorities: problems of the definition	7-12
<i>Shestak L. V., Kanaieva V. V.</i> The problems of administrative responsibility for violation of quarantine restrictions	13-20

LABOR LAW

<i>Lytvynenko V. M., Kres N. O.</i> Comparative characteristics of distance and home based employment of employees in Ukraine	21-26
---	-------

COMMERCIAL PROCEDURAL LAW

<i>Kravchenko V. Ya.</i> Proving in commercial and criminal proceedings: comparative aspect	27-32
<i>Palyona A. V.</i> Legal regulation of order proceedings: history and foreign experience	33-37

CRIMINAL AND PROCEDURAL LAW. CRIMINOLOGY

<i>Ivankov I. V., Ivankov O. I.</i> Compliance of the draft strategy for reforming the penitentiary system until 2026 with the requirements of the UN international standards and the updated version of the European prison regulations 2020	38-42
<i>Osipenko I. P., Shcherbak K. A.</i> Peculiarities of tactics conducting the specific investigation (search) actions under a rape	43-48

PEDAGOGY OF HIGH SCHOOL

<i>Nitchenko A. H.</i> Innovative teaching methods in the system of higher legal education	49-53
<i>Abstracts</i>	54-56
<i>Authors data</i>	57-58
<i>The rules of formatting and publishing the article in the journal</i>	59-61

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

УДК 342.5

Марущак Н. В., к.ю.н., доцент

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена проблемі визначення правоохоронних органів в умовах державно-правової реформи. Аналізується законодавство та наукова думка щодо розуміння та визначення місця і ролі правоохоронних органів у механізмі держави. Пропонується законодавчо закріпити визначення поняття правоохоронних органів, прийняти закон «Про правоохоронну діяльність», в якому законодавчо визначити систему правоохоронних органів України, виходячи зі змісту правоохоронної діяльності та головних ознак правоохоронних органів.

Ключові слова: правоохоронна функція, захист прав та свобод, правоохоронні органи, правоохоронна діяльність, система правоохоронних органів.

Marushchak N. V., Candidate of Legal Sciences,
Associate Professor

LAW ENFORCEMENT AUTHORITIES: PROBLEMS OF THE DEFINITION

Abstract. The article is devoted to the problem of defining law enforcement agencies in the context of state and legal reform. Legislation and scientific opinion on understanding and determining the place and role of law enforcement agencies in the state mechanism are analyzed. It is proposed to legislate the definition of law enforcement agencies, to adopt the law "On Law Enforcement", which will legally define the system of law enforcement agencies of Ukraine, based on the content of law enforcement activities and the main features of law enforcement agencies.

Keywords: law enforcement function, protection of rights and freedoms, law enforcement agencies, law enforcement activities, law enforcement system.

Актуальність теми дослідження. Україна, проголосивши себе в Конституції 1996 року правовою державою (ст.1), закріпила в ній (ст.3) положення про те, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Держава, в особі своїх органів, взяла на себе обов'язок охороняти людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку, проголошені найвищою соціальною цінністю (ст. 3) [1]. Функція правової охорони особи, суспільства, держави покладається на спеціально створені органи – правоохоронні.

Правоохоронні органи виконують внутрішні функції держави, зокрема, і охоронну функцію, сутністю якої є захист прав і свобод громадян, дотримання режиму законності та правопорядку і, взагалі, забезпечення охорони всіх суспільних відносин, що встановлюються та регулюються правом. Правоохоронні органи символізують присутність держави в нашому повсякденному житті, її здатність втрутитися і захистити, коли такий захист потрібен. Вони можуть бути також символом цілісності суспільства і його відданості цінностям честі, обов'язку, уособлюють монополію держави на застосування примусу, що, в свою чергу, є необхідною умовою забезпечення ефективної дії права, а також покликані стримувати суспільство від вчинення злочинів, аморальних дій, злих намірів, змов та інших протиправних дій [2, с. 12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення місця і ролі правоохоронних органів та системи правоохоронних органів в системі суб'єктів забезпечення прав та законних

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

інтересів особи і суспільства привертала увагу багатьох правознавців. Окремі її аспекти розглядалися в працях В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, Ю. П. Битяка, В. І. Борисова, М. В. Грека, С. К. Гречанюка, С. Д. Гусарєва, М. І. Козюбри, І. Б. Коліушко, В. В. Копейчикова, О. Л. Копиленко, В. С. Куйбіди, В. Т. Маляренка, Л. Р. Наливайко, О. В. Негодченко, Н. М. Оніщенко, О. В. Петришина, О. С. Передерій, В. Я. Тація, Л. Д. Удалової, Ю. С. Шемшученко, О. Г. Шило, В. К. Шкарупи та багатьох інших. Це сприяло кращому розумінню суті та значення правоохоронних органів у механізмі держави. Однак і сьогодні залишається багато питань, не вирішення яких заважає ефективному захисту прав людини і, як слушно зазначив О. Дудченко, «ставити під сумнів ефективність подальшого реформування правоохоронної системи в цілому» [3, с.145].

1. **Постановка завдання.** Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу чинного законодавства та наукових доробок дослідити питання поняття правоохоронного органу, системи правоохоронних органів та їх ролі у державному механізмі і сформулювати пропозиції, щодо удосконалення існуючого механізму захисту прав та свобод людини.

Виклад основного матеріалу. Правоохоронні органи є важливою складовою державного апарату України. Конституція України (ч. 3 ст. 17) містить вказівку на них: «Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом» [1]. Це конституційне положення свідчить про те, що, по-перше, правоохоронні органи є складовою державного апарату України; по-друге, їх організація та функціонування визначаються органічним законом [4, с.14].

Аналіз законодавства з питань організації та функціонування правоохоронних органів України свідчить про відсутність єдиного підходу законодавця до розуміння поняття «правоохоронні органи України», підтвердженням чого слугують різні його нормативні дефініції. Так, у Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV правоохоронні органи визначалися як органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій [5]. Чинний Закон України «Про національну безпеку України» у статті 1 визначає сектор безпеки та сили безпеки і закріплює, що правоохоронні органи беруть участь у забезпеченні національної безпеки України [6].

На нашу думку, запропоновані визначення не є досконалими і потребують свого змістовного доповнення та уточнення. Першим кроком на шляху вирішення цієї проблеми має стати уніфіковане, єдине, нормативне визначення поняття «правоохоронний орган», якого, на жаль, сьогодні в українському законодавстві немає.

На нашу думку, це має принципове значення, тому що терміни, які використовуються в правових нормах, у тому числі кримінально-процесуальних, повинні трактуватися, розумітися однозначно та адекватно значенню змісту норми в точній відповідності з намірами та волею законодавця. До того ж це важливо для забезпечення режиму законності, який знаходить свій вияв у прийнятті правових законів і підзаконних нормативно-правових актів, а також у їх неухильному дотриманні, точному й однаковому виконанні та правильному застосуванні всіма органами держави, посадовими особами, громадянами та їх об'єднаннями [7, с.388]. Як слушно зазначає О.Р. Михайленко, «забезпечений режим законності становить соціальну цінність як для всього суспільства, народу, так і для окремих громадян, оскільки є основою для нормального їх існування в правовому просторі» [8, с.13]. Необхідною умовою реалізації правових норм є їх усвідомлення та тлумачення. Якщо в законі не визначається значення юридичних термінів, тоді їм слід надавати того значення, в якому вони використовуються в юридичній науці та практиці.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Однак, у науковій літературі й досі не існує єдиної думки з приводу визначення поняття «правоохоронні органи». Розбіжності у поглядах пов'язані з використанням різних доктринальних підходів до вирішення питання визначення правоохоронного органу. Окремі автори на перший план висувують завдання та функціональну спрямованість органу чи організації. Так, С. Я. Лихова вважає, що правоохоронними органами є всі державні органи і громадські організації, хоча б у деякій мірі наділені правоохоронними функціями [9, с. 74-76]. Близькою до цієї думки можна назвати й позицію В.В. Молдована, який розуміє правоохоронні органи як важливу ланку в системі органів Української держави, мета, завдання та функції якої – забезпечення законності та правопорядку в усіх сферах життєдіяльності нашої країни [10, с. 64].

В теорії держави і права функції держави розуміють як засіб (інструмент) вирішення завдань та досягнення цілей, що постійно постають перед суспільством. Як слушно зазначають автори підручника «Загальна теорія держави і права», «з'ясування змісту функцій дає відповідь на запитання: що робить держава; які цілі переслідує; які завдання вирішує вона на певному етапі її розвитку? В сукупності функції дають уявлення про державу з погляду її динаміки, тобто показують, як вона живе, діє, розвивається, змінюється» [11, с.90]. Тобто, державність функціонально проявляється як публічно-владне забезпечення фундаментальних принципів певної соціокультури, примушення до їх дотримання і припинення протиправної поведінки [12].

На думку П. Рікьора, правоохоронна функція є неодмінною властивістю державної влади, до якої в кінцевому рахунку зводяться усі інші різноманітні функції (законотворення, регулювання економіки, освіта тощо). Держава має монополію фізичного примусу, вона позбавила індивідів права судити самих себе; вона перебрала на себе усі ті різноманітні форми насильства, які стали спадщиною первісної боротьби усіх проти усіх; зіткнувшись з будь-якими прецедентами насильства, індивід може апелювати до держави, а держава - остання інстанція, що виключає можливість оскарження своїх рішень. Державна влада - це влада примушувати [13, 271-272]. П. Б.В. Онопенко визначає правоохоронні функції держави як об'єктивно зумовлені її охоронними правовими потребами і сутністю державної влади однорідні, стійкі напрямки діяльності із задоволення цих потреб. Отже, на думку цього автора, основою формування правоохоронних функцій є «необхідність задоволення охоронних правових потреб, які, у свою чергу, породжуються загально-соціальними потребами» [14, с. 9-10].

Водночас, не можна не погодитись з І. В. Бондаренко який ще 2004 році зазначив, що питання про розуміння понять «правоохоронні функції» та «правоохоронна діяльність» є одними із найбільш дискусійних в теорії права. На думку вченого, вказані поняття перебувають у стадії становлення і навколо них серед фахівців тривають активні дискусії та щодо теперішнього часу проблемою залишається визначення критеріїв, ознак та функцій, за якими той чи інший державний орган можна визнати правоохоронним [15, с. 2]. Тим більше, що серед багатьох державних органів правоохоронні мають певні юрисдикційні та організаційні відмінності від інших органів держави [16]. На жаль, дана проблема є актуальною й сьогодні.

Так, С. В. Россоха пропонує під правоохоронним органом розуміти такий державний орган, що Конституцією та законами України наділений певним обсягом прав і обов'язків щодо здійснення захисту прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб, суспільства і держави шляхом вчинення специфічних дій примусового характеру, які проводяться в певній процесуальній формі» [17, с. 13]. А. М. Кучук вважає, що під правоохоронними органами слід розуміти «... спеціально уповноважені державні органи, що наділяються державно-владними повноваженнями з метою професійного здійснення на підставі та відповідно до законодавства, а у випадках, встановлених законом, – у відповідній процесуальній формі, із застосуванням правових засобів, діяльність, спрямовану на

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

охорону прав та свобод людини і громадянина, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин» [18, с. 17-18]. П. І. Хамула визначає правоохоронний орган як орган державної влади, метою утворення та основним напрямком діяльності якого є виконання на професійній основі повноважень із реалізації правоохоронної функції держави згідно із чинним матеріальним і процесуальним законодавством [19, с.47].

Ю. В. Гаруст та В. І. Мельник також наводять визначення поняття правоохоронних органів, під якими розуміють державні органи, які наділені, відповідно до чинного законодавства, владними повноваженнями та здійснюють у межах своєї компетенції правоохоронну діяльність. Тобто вони вважають, що в самостійний вид державної діяльності слід виділити правоохоронну діяльність, яка володіє певними властивостями [2, с.14].

Науковці визначають правоохоронні органи акцентуючи увагу на тих ознаках, які на їх думку є основними, виходячи з власного досвіду та міркувань. Вважаємо, що перелік ознак правоохоронного органу має бути уніфікованим, чітким, універсальним. Всі ознаки мають бути виваженими, обґрунтованими, тобто такими, що безпосередньо характеризують його сутність і призначення в суспільстві (за відсутності хоча б однієї з них орган чи організація не може відноситися до правоохоронних, водночас, саме за наявності цих ознак будь-який орган слід відносити до системи правоохоронних).

2. Поділяємо думку В.В. Нагорної, яка основним критерієм віднесення до правоохоронних органів називає правоохоронну діяльність, суть якої, на її думку, полягає в гарантуванні державної безпеки, захисті державного кордону, охороні та захисті національних інтересів держави, громадського порядку, прав і свобод людини і громадянина [20]. Вважаємо, що правоохоронна діяльність дійсно є вихідним фактором, основною ознакою, домінуючим критерієм для віднесення того чи іншого органу до правоохоронних. В той же час, аналіз наукових досліджень дає можливість зробити висновки про те, що вітчизняні науковці по різному визначають правоохоронну діяльність, виділяють різні її об'єкти.

В. М. Безчастний визначає правоохоронну діяльність, як державну діяльність, що здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу у суворій відповідності із законом та неухильному дотриманні встановленого ним порядку. Цей дослідник стверджує, що така діяльність за своїм змістом не є односложною, вона включає декілька конкретних напрямів, кожний з яких має власні специфічні завдання та реалізується власними методами [21, с. 8]. Н.В. Заяць стверджує, що правоохоронна діяльність – це діяльність, сутність якої полягає в забезпеченні безпосереднього реагування на вчиненні правопорушення у сфері здійснення державних функцій, встановлення і притягнення до юридичної відповідальності осіб, які їх вчинили. Відповідно основний тягар із здійснення цієї форми лягає на систему правоохоронних органів, суди та прокуратуру [22, с. 68-69]. Слушною, на наш погляд, є думка Й. І. Горінецького, який зазначає, що об'єктами правоохоронної діяльності в сучасній державі виступають: невід'ємні (природні) права і свободи людини та права людини у позитивістському розумінні (суб'єктивне право і законні інтереси); основи конституційного ладу, в тому числі основи суспільного і державного ладу, визначені конституційними нормами, та основи місцевого самоврядування; режим законності у суспільстві; правопорядок як стан суспільних відносин; питання безпеки особи, суспільства і держави; стан правосвідомості і правової культури в суспільстві [23, с. 6].

3. У будь-якій державі «правоохоронна діяльність» є такою сферою державної діяльності, яка пов'язана з можливістю істотного обмеження прав людини, у тому числі й конституційних. У зв'язку з цим важливо визначити орган, який здійснює цю діяльність, чітко окреслити його

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

специфічні ознаки, компетенцію та повноваження по виконанню функції правової охорони та захисту прав та свобод особи.

Щодо визначення переліку органів, які здійснюють правоохоронну діяльність, то слід погодитись із вітчизняним правником В. Тацієм, який слушно зазначає, що їх перелік є одним з найбільш невизначених в українському правознавстві, внутрішньо суперечливим і надмірним за обсягом; відрізняється своєю безпредметністю в конституційних законах, відсутністю суб'єктності складу, у зв'язку з чим виникає певна колізія використання цього терміна і конкуренція між поняттями «правоохоронні органи», «правозахисні органи», «органи кримінальної юстиції» та з багатьма іншими [24, с. 233].

Рівень розвитку свободи та демократії у суспільстві визначається не тільки формальним визнанням влади прав та свобод людини, включаючи офіційне приєднання до міжнародно-правових документів, що їх регламентують, але й багатьма іншими факторами. Одним з найважливіших серед них є наявність діючого, ефективного соціально-юридичного механізму реалізації прав та свобод, що містить гарантії їх забезпечення і захисту. У цьому механізмі вагоме місце, згідно із специфікою діяльності, займають правоохоронні органи і суд.

Висновки. Реформування правоохоронної системи України є одним із найважливіших кроків на шляху становлення демократичної держави, в якій пануватиме верховенство права та повага до людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканості та безпеки. Це потребує нормативного визначення поняття правоохоронного органу та ознак, за яких той чи інший новостворений підрозділ міг би належати до цієї категорії. Пропонуємо законодавчо закріпити визначення поняття правоохоронних органів: «правоохоронні органи – це державні органи та організації, створені відповідно до спеціального закону, які здійснюють правоохоронну діяльність на основі встановлених законом правил та процедур відповідно до своєї компетенції». Вважаємо, що системоутворюючим фактором системи правоохоронних органів є правоохоронна діяльність, для здійснення якої держава і створює правоохоронні органи. З огляду на це, на нашу думку, необхідно прийняти закон «Про правоохоронну діяльність», у якому законодавчо визначити систему правоохоронних органів України, виходячи зі змісту правоохоронної діяльності та головних ознак правоохоронних органів.

Реформувати систему державних органів необхідно на основі законодавчого визначення усіх елементів системи, функцій і завдань, приведення структури державного механізму в відповідність із цими функціями та завданнями, законодавчого закріплення прав і обов'язків державних службовців, затвердження механізмів, здатних гарантувати реалізацію принципу верховенства права та забезпечення неухильного дотримання визначених Конституцією України прав і свобод особи.

Література

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%> (дата звернення — 20.10.2021).
2. Гаруст Ю. В., Мельник В. І. Правоохоронні органи на захисті економічної безпеки України: адміністративно-правовий аспект: монографія. Суми : Видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019. 256 с.
3. Дудченко О. Сутність правоохоронної системи. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 144-149
4. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності: навч. посібник / Кол. авт.; за ред. д.ю.н., доц. В.О. Боняк. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 224 с.
5. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (дата звернення — 20.10.2021).
6. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення — 20.10.2021).
7. Загальна теорія держави і права : підруч. / [М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Рогачова та ін.; за ред. В. М. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина]. Харків : Право, 2002. 584 с.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

8. Михайленко А. Р. Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан : науч.-практ. издание. К. : Юрінком Інтер, 1999. 448с.
9. Лихова С. Про визначення поняття «правоохоронні органи». *Радянське право*. 1984. № 11. С. 74–76.
10. Молдован В. В. Правоохоронні органи. Курс лекцій: навч. посіб. К. : Юмана, 1998. 160 с.
11. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
12. Проблемы общей теории права и государства: учебник / под общ. ред. В. С. Нерсесянца. 2-е изд., пересмотр. М. : Норма, 2014. 816 с.
13. Рикёр П. История и истина. СПб. : Алетейя, 2002. 400 с.
14. Онопенко П. В. Правоохоронні функції української держави: зміст і реалізація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / П. В. Онопенко. К., 2005. 16 с.
15. Бондаренко І. В. Органи внутрішніх справ в системах правоохоронних органів України, Російської Федерації та інших зарубіжних країн: теоретичні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / І. В. Бондаренко. К., 2004. 24 с.
16. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: підручник / В. Т. Білоус [та ін.] ; відп. ред. В. Т. Маляренко. К. : Юрінком Інтер, 2004. 375 с.
17. Россоха С. В. Правоохоронні органи державни в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2016. 20 с.
18. Кучук А. М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12.00.01). Київ, 2007. 22 с.
19. Хамула П. І. Правоохоронні органи в системі органів державної влади: дис. ... канд. юрид. наук (12.00.01); Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 235 с.
20. Нагорна В.В. Щодо проблеми визначення поняття «правоохоронні органи» у правовій науці та законодавстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 6.
21. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. / [В. М. Бесчастний, В. В. Пашутін, Б. В. Бабін та ін.]. К. : Знання, 2007. 286 с.
22. Теорія держави та права : навч. посіб. / [С. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
23. Горінецький Й. І. Правоохоронна функція держав Центральної Європи: теоретичні і практичні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2005. 23 с.
24. Тацій В. Визначення поняття та системи правоохоронних органів у концепції змін до Конституції України (концептуальні підходи). *Право України*. 2012. № 11-12. С. 233-240.

Надійшла 3.01.2023

Бібліографічний опис для цитування:

Марущак Н. В. Правоохоронні органи: проблеми визначення / Н. В. Марущак // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2023. – № 1 (7). – С. 7-12

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

УДК 342.95:61

Шестак Л. В., к.ю.н, доцент
Канаєва В. В., студентка**ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
ПОРУШЕННЯ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ**

Анотація. У статті здійснено аналіз особливостей та проблем застосування статті 443 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Порушення правил щодо карантину людей»; досліджено окремі проблеми практики притягнення осіб до адміністративної відповідальності за порушення правил щодо карантину людей та шляхи удосконалення врегулювання зазначеної сфери суспільних відносин.

Ключові слова: карантин, пандемія, COVID-19, адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення.

Shestak L. V., Candidate of Legal Sciences,
Associate Professor
Kanaieva V. V., Student

**THE PROBLEMS OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR
VIOLATION OF QUARANTINE RESTRICTIONS**

Abstract. The article deals with the analysis of application features of Article 443 of Code of Ukraine on Administrative Offenses, the discipline research of bringing persons to administrative responsibility for the violation of rules regarding people's quarantine and the improvement regulation opportunities of the specified sphere of the social relations.

Key words: quarantine, pandemic, COVID - 19, administrative responsibility, administrative violation.

Актуальність теми дослідження. Події останніх років, коли весь світ оголосив про початок пандемії коронавірусної інфекції відобразились на усіх сферах суспільного життя. Масштаби та швидкість поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, а також мутацій відповідних вірусів створюють загрозу особистій, громадській та державній безпеці в цілому, спричиняють тяжкі соціально-економічні та демографічні наслідки. Тому нагальним стало питання про застосування превентивних заходів та заходів адміністративної і кримінальної відповідальності за вчинення діянь, які сприяють поширенню інфекційних захворювань.

Постановка проблеми. В умовах поширення санітарно-епідеміологічної небезпеки питання реалізації зазначених завдань поставлено дуже гостро, у зв'язку з чим положення Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [1] було доповнено нормою 443 «Порушення правил щодо карантину людей». Проте застосування названої норми не є достатньо ефективним, а практика її практичного застосування неоднозначна і суперечлива, адже суди виносять діаметрально протилежні рішення по справах – від звільнення від адміністративної відповідальності за малозначимістю правопорушення, до застосування штрафних санкцій в розмірі 170000 грн. Тому доречно проаналізувати положення ст. 443 КУпАП та визначити недоліки нормативного регулювання застосування заходів адміністративної відповідальності за порушення правил щодо карантину людей, а також визначити можливі шляхи їх вирішення.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання притягнення до відповідальності за порушення правил карантину вже традиційно виступають предметом наукових досліджень фахівців у сфері адміністративного та суміжних галузей права. Зокрема, їх піднімали у своїх наукових доробках такі вчені як: Б. В. Богдан, М. В. В'юнник, В. Б. Логвиненко, Я. І. Маслова, Р. М. Пилипов, О. М. Рєзнік, А. М. Тимчишин та інші. Однак висновки, яких доходять у своїх дослідженнях ці та інші вчені є неоднозначними, оскільки спираються на положення суперечливого законодавства. Відтак виникає потреба у більш детальному розгляді питання застосування статті 443 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Попри те, що застосування положень ст. 443 КУпАП має вже більш як річну практику, відсутність ґрунтовного аналізу проблем, що виникають у ході правозастосування не дає можливості усунути наявні прогалини законодавчого регулювання адміністративної відповідальності за порушення правил карантину людей та, відповідно, не сприяє дотриманню прав особи під час здійснення відповідних проваджень.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз особливостей застосування статті 443 Кодексу України про адміністративні правопорушення, дослідження практики притягнення осіб до адміністративної відповідальності за порушення правил щодо карантину людей та шляхів удосконалення врегулювання зазначеної сфери суспільних відносин.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 1 Закону України від 6 квітня 2000 р. №1645-III «Про захист населення від інфекційних хвороб», карантин являє собою адміністративні і медико-санітарні заходи, які застосовуються для запобігання поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб [2]. Наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про внесення зміни до Переліку особливо небезпечних, небезпечних інфекційних та паразитарних хвороб людини і носійства збудників цих хвороб» гостра респіраторна хвороба COVID-19 віднесена до розділу «Особливо небезпечні інфекційні хвороби» [3], що, відповідно, потребує вжиття заходів, спрямованих на попередження її поширення у суспільстві.

Відповідно до ст. 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» з метою запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19 та з урахуванням рішення Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій від 10.03.2020 р. Постановою Уряду України від 11.03.2020 року №211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» з 12.03.2020 р. було запроваджено карантин [4], який докорінно змінив життя людей, бо немає жодної сфери суспільних відносин, на який би не вплинув COVID-19.

На жаль, введення карантинних обмежень не є достатнім для попередження поширення інфекційних хвороб. Дотримання вимог законодавства забезпечується застосуванням адміністративного примусу, що включає й заходи адміністративної відповідальності. Базовою нормою адміністративного законодавства, спрямованою на боротьбу з порушниками карантинних обмежень є норми ст. 443 КУпАП «Порушення правил щодо карантину людей», диспозиція якої передбачає відповідальність за порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства, а також рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами [1].

Проте застосування названої норми має ряд суттєвих проблем, які виявляються вже на стадії порушення адміністративного провадження та позначаються на результатах судової практики.

1. Положення ст. 443 КУпАП є бланкетними, тобто форми зовнішнього прояву об'єктивної сторони безпосередньо у нормі не визначаються, а здійснюється посилання на інші акти законодавства, які об'єктивно не розраховані на опис протиправних діянь [5]. Це негативно

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

позначається на діяльності відповідних працівників державних органів, які складають протоколи, адже у цих процесуальних документах має бути визначено, у чому саме проявилися протиправні дії порушника.

2. Доповнення ст. 443 КУпАП частиною 2, в якій визначається опис об'єктивної сторони порушення карантинних обмежень під час користування громадськими місцями невідомо як співвідноситься з положеннями ч. 1 названої статті, що ускладнює процес правозастосування. Адже через відсутність опису об'єктивної сторони порушення карантинних обмежень у ч. 1 ст. 443 КУпАП дозволяє кваліфікувати однотипні протиправні прояви за обома частинами названої норми.

3. Оскільки в КУпАП було введено статтю 443 17.03.2020 року, а доповнено її частиною 2 06.11.2020 року – залишається невирішеним питання про те, як повинні були вирішуватися питання про застосування заходів адміністративної відповідальності за порушення карантинних обмежень під час користування засобами громадського транспорту чи іншими громадськими місцями, вчинені до 06.11.2020 року. Фактично, накладені стягнення були надто суворими і не відповідали тяжкості вчинених протиправних діянь.

4. Названою нормою передбачено застосування заходів адміністративної відповідальності і за порушення вимог, що встановлені рішеннями органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами. Тому працівникам правозастосовчих органів необхідно постійно перевіряти наявність та зміст відповідних документів на офіційних сторінках відповідних органів (що не завжди має місце).

5. Законодавець не передбачає, щоб рішення органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами відповідали законодавчим актам, вони виступають як самостійні джерела права, а це суперечить вимогам ч. 1 ст. 2 КУпАП, відповідно до якої законодавство України про адміністративні правопорушення складається з Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України, тоді як відповідні рішення є підзаконними нормативними актами локального рівня.

6. При вирішенні питання про застосування заходів адміністративної відповідальності за порушення карантинних обмежень не враховується ступінь вини порушника та розмір завданої шкоди. Так, об'єктивна сторона даного протиправного діяння може проявлятися як порушення відповідних правил хворою і здоровою особою. У першому випадку порушник є потенційно небезпечним для навколишніх, у другому – ні, але покарання для обох випадків буде однаковим. Хоча відповідно до положень ст. 20 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [2] обов'язок вживати рекомендованих медичними працівниками заходів для запобігання поширенню інфекційних хвороб покладається на осіб, які хворіють на інфекційні хвороби чи є бактеріоносіями, тобто суб'єктами вказаних правопорушень, крім посадових осіб, можуть виступати лише ті громадяни, які є носіями інфекційних захворювань. Практика ж показує, що суди виносять рішення про притягнення до відповідальності й здорових осіб, є багато випадків звільнення від адміністративної відповідальності з мотивів малозначності, відсутності негативних наслідків тощо; в багатьох справах суди приймають рішення про притягнення винних до адміністративної відповідальності й призначають мінімальне покарання у вигляді штрафу [6].

7. Мінімальна сума штрафу, визначена за порушення карантинних обмежень (ч. 1 ст. 443 КУпАП) є надзвичайно високою і не розрахована на громадян, що мають середній рівень доходів. Тому в багатьох випадках призначення навіть мінімального покарання може позбавити особу засобів до існування, що суперечить завданням КУпАП.

8. Законодавець фактично урівняв застосування заходів адміністративної відповідальності за порушення карантинних обмежень, вчинених фізичним та юридичними особами, хоча тяжкість і шкідливість таких протиправних проявів може бути абсолютно різною, так само як і рівень їх доходів.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

9. Оскільки поняття посадової особи в КУпАП відсутнє (так само як і в інших актах законодавства), має місце практично довільне тлумачення даного терміну, внаслідок чого до адміністративної відповідальності в статусі посадової особи притягуються як працівники державних органів – державні службовці, так і суб'єкти, які не перебувають на державній службі, але забезпечують здійснення керівних функцій (керівники навчальних закладів, торгівельних підприємств, закладів охорони здоров'я, громадського харчування тощо, які працюють як наймані працівники).

10. Доповнення ст. 443 КУпАП частиною 2, яка передбачає застосування більш м'яких санкцій, ніж ті, які визначені частиною 1 є, щонайменше, нелогічним.

11. Частина 2 ст. 443 КУпАП відносить до засобів індивідуального захисту респіраторні або захисні маски, в тому числі ті, які виготовлені самостійно. Проте ефективність застосування таких масок є досить сумнівною, адже тканинні (немедичні) маски мають низьку фільтрувальну ефективність.

12. Оскільки законодавством України не передбачено обов'язку громадян носити документ, який встановлює особу, це ускладнює процес встановлення особи правопорушника, який вчинив протиправне діяння, передбачене ч. 2 ст. ст. 443 КУпАП [7, с. 51].

13. Оскільки в межах ст. 443 КУпАП вживається термін «громадяни», фактично унеможлиблює процес застосування даної норми до юридичних осіб або іноземців чи осіб без громадянства [10], хоча на практиці названі суб'єкти можуть виступати порушниками правил щодо карантину людей.

14. Матеріали судової практики [6] свідчать, що порушення правил карантину людей часто відносять до малозначних правопорушень [8], хоч об'єктивно це діяння, які завдають значної шкоди не лише фізичним особам, але й державі в цілому, її економіці.

15. Частина 2 ст. ст. 443 КУпАП передбачає відповідальність за невикористання засобів індивідуального захисту під час перебування в громадських будинках, спорудах, проте поняття громадських будинків та споруд у законодавстві відсутнє. Воно визначено на рівні підзаконного нормативного документа, зокрема, у ДБН В.2.2-9:2018, якими визначено, що громадські будинки і споруди – це загальна назва будинків і приміщень, які призначені для розміщення закладів, підприємств, організацій, які надають послуги фізичним особам (населенню) або юридичним особам (громаді та державі) [11, с. 6; 12]. Тобто до таких закладів можуть бути віднесені і заклади громадського харчування, в межах яких використання засобів індивідуального захисту є дещо ускладненим.

Серед недоліків нормативного закріплення статті 443 Кодексу України про адміністративні правопорушення, також варто зазначити проблеми її практичного застосування під час судового розгляду та відсутність єдиної судової практики в питаннях застосування адміністративних санкцій чи звільнення від адміністративної відповідальності за вказане правопорушення.

За результатами аналізу інформації з Єдиного державного реєстру судових рішень, станом на кінець листопада 2021 року за результатами пошуку «малозначність діяння за статтею 443 КУпАП» у реєстрі міститься понад 5 тисяч постанов у справах про адміністративні правопорушення, де суд обмежився усним зауваженням до правопорушника, та понад 42 тисячі справ за результатами пошуку «відсутність складу адміністративного правопорушення за статтею 443 КУпАП»; частина справ також закрита у зв'язку з недоведеністю вини порушника. Тобто практика застосування положень названої норми є надто суперечливою, що не дозволяє говорити про ефективність боротьби з названими протиправними діяннями. Варто відзначити також і те, що й позиції науковців з даного питання є неоднорідними. Так, Р. Пилипів та А. Тимчишин у своїй

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

праці «Адміністративна відповідальність за порушення правил щодо карантину людей: проблеми та перспективи» висловлюють обґрунтований сумнів стосовно правомірності віднесення адміністративних правопорушень, зумовлених порушенням статті 443 КУпАП до малозначних з огляду на можливість наявності хвороби в особи-правопорушника, що може становити загрозу для життя та здоров'я оточуючих, зокрема науковці зазначають наступне: «Для того щоб упевнено казати про те, що порушення карантинних правил не завдало шкоди суспільним інтересам, слід напевно знати, що, наприклад, особа, яка не користувалася захисною маскою в громадському місці чи транспорті, не є хворою на COVID-19. Але аналіз судової практики свідчить про те, що подібні факти на час розгляду справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 44-3 КУпАП, не встановлювалися. При цьому людина, яка порушує те чи інше правило, не може бути впевнена в тому, що вона не є носієм хвороби» [9]. Власне наразі навіть не визначено змісту й форми документів, які підтверджують факт відсутності захворювання в конкретного суб'єкта. Більше того, МОЗ України не може навіть визначитися зі строком чинності сертифікатів про щеплення від COVID-19, довідки про одужання та ПЛР-тестів, не встановлено кількісних показників наявних антитіл, кількість яких є достатньою для відстрочення вакцинації. Всі ці та багато інших проблем не лише не сприяють результативності боротьби з хворобою, але й сіють паніку серед населення, штовхають на порушення діючих правових норм, дотримання яких могло б стати запорукою успішної боротьби з COVID-19.

Варто також відмітити, що в умовах значного поширення COVID-19 інші інфекційні хвороби, які є не менш шкідливими та можуть мати летальні наслідки або ж можуть неконтрольовано поширюватися, в тому числі й повітряно-крапельним шляхом (гострі респіраторні захворювання, пневмонія, туберкульоз та інші) взагалі залишилися практично поза увагою як законодавця, так і практиків, оскільки судові провадження за порушення правил карантину людей шляхом поширення інших, крім COVID-19 хвороб, наразі відсутні.

Не менш важливим є аналіз законності нововведень стосовно обов'язковості щеплень проти COVID-19 для певних категорій працівників (державних службовців, педагогів, працівників закладів торгівлі). Варто також відзначити, що всі вакцини, які використовуються для протидії COVID-19 є експериментальними, а перелік протипоказань відсутній і в умовах пандемії не переглядався. Сумнівною є й ефективність діючих вакцин в боротьбі з мутаціями вірусу («Дельта», «Омікрон»). Наразі також не вирішено й ряд інших питань, зокрема, застосування обмежень до осіб, що не пройшли повного курсу вакцинації та не мають медичних довідок щодо наявності протипоказань до щеплення; невирішеним залишається і питання про те, чи будуть застосовані відповідні обмеження до осіб з протипоказаннями (наприклад, в питаннях використання міжміського транспорту, відвідування торговельних, розважальних та інших закладів) тощо. Всі ці та багато інших питань природно виникають у громадян нашої держави, але питання про їх вирішення залишається відкритим.

Постановою Кабінету Міністрів України №954 від 13 вересня 2021 р. були внесені зміни до постанов Уряду від 9 грудня 2020 р. № 1236 і від 29 червня 2021 р. № 677 та були затверджені Порядок формування та використання сертифіката, що підтверджує вакцинацію від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, негативний результат тестування або одужання особи від зазначеної хвороби; Правила підтвердження чинності COVID-сертифіката, що підтверджує вакцинацію від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, негативний результат тестування або одужання особи від зазначеної хвороби; зразки COVID-сертифікатів, що підтверджують вакцинацію від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, негативний результат

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

тестування або одужання особи від зазначеної хвороби [13]. Проте наявність названих підзаконних нормативних документів не вирішує багатьох питань, оскільки не передбачає права працівників Національної поліції здійснювати перевірку наявності COVID-сертифікатів; не визначає переліку протипоказань до вакцинації, не досліджує ефективності вакцин тощо.

У зв'язку з тим, що правом встановлювати окремі обмеження для осіб, які не пройшли повного курсу вакцинації наділені не лише виші органи державної влади, але й органи місцевого самоврядування, постає цілком логічне питання, які суб'єкти уповноважені здійснювати контроль за наявністю у передбачених законодавством випадках та автентичністю сертифікатів про вакцинацію, негативних результатів тестування та медичних довідок про наявність протипоказань до щеплення проти COVID-19 з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби, дотримання карантинних обмежень та, відповідно, притягнення осіб-правопорушників до адміністративної відповідальності за частиною 1 статті 443 КУпАП.

Відповідно до пункту 18 Постанови Кабінету Міністрів України №1236 від 9 грудня 2020 року «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» з наступними змінами та доповненнями, з метою здійснення контролю за дотриманням обмежувальних протиепідемічних заходів на вулицях, у парках, інших громадських місцях (громадських будинках і спорудах, закладах громадського харчування, розважальних закладах (нічних клубах), громадському транспорті) працівники Національної поліції, Національної гвардії, посадові особи, уповноважені органами місцевого самоврядування, мають право проводити вибіркочу перевірку документів, що посвідчують особу, підтверджують громадянство чи її спеціальний статус, а також довідок про звернення за захистом в Україні, виданих відповідно до Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», а також документів, що підтверджують вакцинацію від COVID-19, негативний результат тестування або одужання особи від зазначеної хвороби у випадках, коли це є підставою для незастосування обмежувальних протиепідемічних заходів, передбачених для відповідних рівнів епідемічної небезпеки.

Перевірка чинності COVID-сертифіката здійснюється зазначеними уповноваженими особами з використанням мобільного додатка Порталу Дія або в інших інформаційних системах (тобто виникає об'єктивна потреба у громадян активізувати відповідний додаток, що не завжди відповідає їх інтерсам, релігійним переконанням тощо), засобами яких здійснюється підтвердження його чинності, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29 червня 2021 р. № 677 «Деякі питання формування та використання сертифіката, що підтверджує вакцинацію від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, негативний результат тестування або одужання особи від зазначеної хвороби» [14].

Однак частиною першою статті 24 Закону України від 02.07.2015 р. №580-VIII «Про Національну поліцію» передбачено виконання інших (додаткових) повноважень може бути покладене на поліцію виключно законом [15], тоді як названі вище акти є підзаконними, в силу чого виконання обов'язків працівниками Національної поліції часто є ускладненим. Адже, з одного боку, відповідними підзаконними актами вони зобов'язуються до перевірки наявності сертифікатів, але з іншого боку, здійснення відповідних дій є незаконним, бо ст. 32 Закону України «Про Національну поліцію» визначено вичерпний перелік підстав, за наявності яких поліцейський має право вимагати в особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу, та/або документів, що підтверджують відповідне право особи, у спосіб, який дає можливість поліцейському прочитати та зафіксувати дані, що містяться в документах [15].

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Підсумовуючи вище визначене, вважаємо за необхідне в межах ст. 443 КУпАП виділити три частини, перша з яких мала бути спрямована на застосування заходів адміністративної відповідальності до громадян, які об'єктивно порушили карантинні вимоги, але не є носіями інфекційних хвороб, на підтвердження чого подали необхідні медичні документи. Тобто відповідні протиправні діяння мають визнаватися правопорушеннями з формальним складом і передбачати мінімальне покарання, яке вказує на невідворотність реакції держави на факти протиправних проявів [16, с. 97]. Частина 2 ст. 443 КУпАП має описувати склади порушення карантинних обмежень особами, які є носіями інфекційних хвороб. Частиною 3 названої норми має бути передбачена адміністративна відповідальність посадових осіб державних органів, а також юридичних осіб за порушення карантинних обмежень та невиконання заходів, спрямованих на їх попередження. Крім того, доречно передбачити в межах Закону України «Про Національну поліцію» право поліцейських вимагати в особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу, та/або документів, що підтверджують відповідне право особи, в тому числі здійснювати контрольні перевірки наявності таких документів.

Висновки. Застосування державою заходів адміністративної відповідальності за порушення правил щодо карантину людей є важливим кроком у напрямку забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення та боротьби з інфекційними хворобами. Проте політика держави, яка реалізовується у вказаному напрямку, має бути виваженою та послідовною, передбачати не лише юридичну можливість застосування заходів адміністративної відповідальності, але й реальність та однозначність її практичного застосування. Проте, як показує практика, нормативно-правове регулювання застосування заходів адміністративної відповідальності за ст. 443 КУпАП має цілий ряд проблем, пов'язаних з формулюванням диспозицій та розмірів санкцій даної норми; процесуальними можливостями уповноважених осіб щодо встановлення особи порушника; визнанням суб'єктом названого протиправного діяння не лише громадян України та посадових осіб державних органів, але й іноземців, осіб без громадянства, юридичних осіб; виробленням єдиної судової практики застосування положень ст. 443 КУпАП; дотриманням медичної таємниці тощо.

Враховуючи вищезазначене, виникає необхідність більш детального дослідження проблематики застосування статті 443 КУпАП, узгодження законодавства у сфері санітарно-епідеміологічного благополуччя населення та удосконалення інституту адміністративної відповідальності за порушення карантинних норм та правил, визначених чинними нормативно-правовими актами.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X у редакції від 26.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 04.12.2021 року).
2. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 6 квітня 2000 р. №1645-III у редакції від 16.06.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14> (дата звернення 04.12.2021 року).
3. Про внесення зміни до Переліку особливо небезпечних, небезпечних інфекційних та паразитарних хвороб людини і носійства збудників цих хвороб, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 липня 1995 р. №133: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25 лютого 2020 р. №521. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0521282-20#Text> (дата звернення 04.12.2021 року)
4. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. №211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 04.12.2021 року).
5. Маслова Я. І. Адміністративна відповідальність за порушення карантинних заходів в умовах пандемії коронавірусної інфекції / Я. І. Маслова // Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. – Одеса : Гельветика, 2020. – Т. 2. – С. 52-54. URL: <https://hdl.handle.net/11300/12708>.
6. Єдиний державний реєстр судових рішень.. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 23.11.2021 року)

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

7. Логвиненко В.Б. Проблеми нормативно-правового забезпечення протидії COVID-19 органами національної поліції. № 2 (2020): Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2020.2.8>

8. Малозначні правопорушення: Вознесенським міськрайонним судом Миколаївської області узагальнено практику за перше півріччя 2018 року: архів новин. Судова влада України. URL: <https://ics.gov.ua/archive/528126/> (дата звернення 04.12.2021 року).

9. Пилипів Р., Тимчишин А. Адміністративна відповідальність за порушення правил щодо карантину людей: проблеми та перспективи. Юридичний вісник. 2020. № 3. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i3.1937>

10. Богдан Б. В. Юридична відповідальність за порушення заходів щодо запобігання інфекційним хворобам. Актуальні проблеми держави і права. 2020. № 86. URL: <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i86.2400>

11. Про затвердження ДБН В.2.2-9:2018 Громадські будинки та споруди. Основні положення: наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 28.09.2018 № 260. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/V229-2018.pdf>

12. Про будівельні норми: Закон України від 05.11.2009 р. 1704-VI у редакції від 03.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1704-17#Text> (дата звернення 02.12.2021 року).

13. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 р. № 1236 і від 29 червня 2021 р. № 677: постанова Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2021 р. № 954. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/954-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 01.12.2021 року).

14. Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: постанова Кабінету Міністрів України від 09 грудня 2020 року №1236 у редакції від 08.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 04.12.2021 року).

15. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. №580-VIII у редакції від 08.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 04.12.2021 року).

16. Шестак Л. В. Сутність та значення попередження як виду адміністративного стягнення. Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина: матеріали IV Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів, (Чернігів, 17-18 травня 2017 р.). Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2017. С. 95-98.

Надійшла 5.01.2023

Бібліографічний опис для цитування:

Шестак Л. В. Проблеми адміністративної відповідальності за порушення карантинних обмежень / Л. В. Шестак, В. В. Канаєва // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2023. – № 1 (7). – С. 13-20

ТРУДОВЕ ПРАВО

УДК 349.23

Литвиненко В. М., канд. юрид. наук, доцент
Крес Н. О., студентка групи КЮ-201**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСТАНЦІЙНОЇ
ТА НАДОМНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ**

Анотація. *Стаття присвячена проведенню порівняльної характеристики дистанційної та надомної зайнятості в Україні згідно з чинним трудовим законодавством. У дослідженні проаналізовано та порівняно особливості дистанційної та надомної праці, які належать до найперспективніших форм нестандартної зайнятості працівників в Україні. Також визначено основні критерії їх розмежування.*

Ключові слова: *зайнятість, дистанційна зайнятість, надомна зайнятість, форма організації праці, трудовий договір про надомну роботу, трудовий договір про дистанційну роботу.*

Lytvynenko V. M., Candidate of legal sciences,
associate professor
Kres N. O., student of the group CJ-201**COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF DISTANCE AND HOME BASED
EMPLOYMENT OF EMPLOYEES IN UKRAINE**

Annotation. *The article is devoted to the comparative characteristics of distance and home-based employment in Ukraine in accordance with current labor legislation. The research analyzes and compares the features of distance and home-based work, which belong to the most promising forms of non-standard employment in Ukraine. The main criteria for their delimitation are also defined.*

Key words: *employment, distance employment, home-based employment, form of labor organization, employment contract for home-based work, employment contract for distance work.*

Актуальність теми дослідження. Запровадження новітніх технологій у процесі трудової діяльності дало можливість вивести ринок праці на новий щабель розвитку. Саме завдяки активному розвитку технологій у сфері застосування праці з'являються нові можливості створення та удосконалення форм працевлаштування в Україні. Враховуючи умови сьогодення, основним завданням чинного трудового законодавства є удосконалення всіх форм зайнятості з метою адаптації таких форм праці до динамічних умов сучасності, надання можливості працевлаштування особам, які того потребують. Тому враховуючи зміни у трудових відносинах, а відповідно і зміни в чинному законодавстві, зокрема в Кодексі законів про працю (далі - КЗпП), порівняно невелику кількість наукових робіт щодо цієї теми, можна стверджувати про актуальність цього дослідження.

Постановка проблеми. До переліку найперспективніших видів нестандартної зайнятості працівників належить дистанційна та надомна робота. Важливим кроком до запровадження таких форм зайнятості стали викликані пандемією COVID-19 нововведення до чинного КЗпП у частині закріплення та уточнення регулювання таких форм організації праці, як дистанційна (ст. 60²) та надомна робота (ст. 60¹). Закріплені норми потребують більш детальної характеристики та

ТРУДОВЕ ПРАВО

дослідження в контексті порівняння дистанційної та надомної роботи. Така деталізація дасть можливість чіткіше сформулювати уявлення про такі форми організації праці, які відповідають умовам сучасності та дають перспективи щодо розширення кількості робочих місць для працівників із використанням таких форм зайнятості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці, такі як В. Вапнярчук, В. Вишневецька, О. Герасименко, А. Дощенко, М. Іншин, М. Наньєва, В. Носенко, С. Рудакова, Л. Щетініна та ін., у своїх наукових доробках активно досліджують особливості кожної з видів нестандартної зайнятості окремо. Наявність змін у чинному КЗпП, недостатність комплексної порівняльної характеристики дистанційної та надомної форми зайнятості роблять це питання відкритим та актуальним.

Постановка завдання. Метою цього дослідження є аналіз нововведень у КЗпП України стосовно надомної та дистанційної форм зайнятості, наукових праць, присвячених детальній характеристиці надомної і дистанційної роботи, та визначення основних критеріїв їх розмежування.

Виклад основного матеріалу. Питання застосування таких форм організації праці, як надомна та дистанційна робота, є відносно новими. На законодавчому рівні праця надомників в Україні врегульовувалася ще радянським актом – Положення про умови праці надомників, у якому передбачено, хто може працювати на дому: жінки, які мають дітей віком до 15 років; особи з інвалідністю та пенсіонери; особи, які досягли пенсійного віку, але не одержують пенсію; особи зі зниженою працездатністю, яким у встановленому порядку рекомендована праця в надомних умовах; особи, які здійснюють догляд за особами з інвалідністю або членами сім'ї, які за станом здоров'я потребують догляду; особи, зайняті на роботах із сезонним характером виробництва (у міжсезонний період), а також ті, хто навчається в очних навчальних закладах; особи, які з об'єктивних причин не можуть бути зайняті безпосередньо на виробництві в цій місцевості (наприклад, районах та місцевостях, що мають вільні трудові ресурси) [1]. Крім того, Законом України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21 березня 1991 року ст. 18 закріплено «Забезпечення прав інвалідів на працевлаштування та оплачувану роботу, в тому числі з умовою про виконання роботи вдома, здійснюється шляхом їх безпосереднього звернення до підприємств, установ, організацій чи до державної служби зайнятості» [2]. Щоправда, стаття саме в такій редакції, де передбачалася можливість осіб з інвалідністю працювати вдома, з'явилася після внесення змін у 2006 році. Втім, зміни відносин у сфері використання праці, які відбулися в період поширення інфекції COVID-19, змусили внести відповідні зміни і в основний нормативний акт у сфері праці – Кодекс законів про працю, закріпивши на законодавчому рівні нетрадиційні форми організації праці. Як стверджує А. Дощенко, зміна (еволюція) форм зайнятості – це об'єктивна відповідь економічної системи та її соціально-трудової складової на виклики динамічних змін [3, с. 21]. Нововведення, що були внесені до чинного КЗпП (ст. 60¹, 60²), є результатом сучасних реалій: більшість працівників були змушені працювати поза своїм місцем роботи (офісом), тобто надомно або дистанційно. У свою чергу, трудове законодавство не було готове до таких змін. Фактично, такі нововведення були пов'язані передусім з поширенням пандемії COVID-19, тому з метою обмеження можливості живого спілкування людей уряд України на законодавчому рівні передбачив право працівників на самоізоляцію у випадках, встановлених законодавством [4]. Сьогодні важливо з'ясувати різницю між дистанційною та надомною роботою.

Одним із критерієм, що демонструє різницю дистанційної та надомної форм зайнятості, є трактування цих понять. На думку окремих науковців, дистанційна зайнятість є нестандартною

ТРУДОВЕ ПРАВО

формою зайнятості, яка базується на гнучких соціально-трудовах відносинах між працівником і роботодавцем та відбувається у віртуальному середовищі з використанням інформаційних та комунікаційних технологій [5, с. 236]. Водночас ст. 60² КЗпП дистанційну роботу закріплює як форму організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією власника або уповноваженого ним органу, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [6]. Тобто дистанційна робота характеризується використанням інформаційно-комунікаційних технологій і можливістю працювати поза робочим місцем, розташованим на території підприємства, установи, організації. Стосовно ж поняття «надомна робота», то серед науковців існують різні думки. Так, на думку деяких, під традиційним надомництвом розуміють індивідуальну форму зайнятості, за якої трудова функція виконується в домашніх для працівника (з низькою кваліфікацією) умовах, відповідно до строків та порядків, встановлених у його трудовому договорі за угодою сторін [7]. Відповідно до ст. 60¹ КЗпП, надомною роботою є форма організації праці, за якої робота виконується працівником за місцем його проживання або в інших визначених ним приміщеннях, що характеризуються наявністю закріпленої зони, технічних засобів (основних виробничих і невиробничих фондів, інструменту, приладів, інвентарю) або їх сукупності, необхідних для виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт або функцій, передбачених установчими документами, але поза виробничими чи робочими приміщеннями власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу [6]. Отже, головною відмінністю зазначених форм зайнятості є: дистанційна робота може здійснюватися в будь-якому місці, яке працівник має право визначати самостійно, також може поєднувати його на території чи в приміщенні роботодавця, на відміну від надомної, де працівник виконує свою трудову функцію виключно на фіксованому та погодженому з роботодавцем місці.

Важливо детально звернути увагу на особливості використання робочого часу. Отже, при виконанні надомної роботи працівники повинні дотримуватися загального режиму роботи підприємства, установи, організації, якщо інше не встановлено трудовим договором, на відміну від дистанційної роботи, за якої працівники мають змогу розпоряджатися своїм вільним часом без підлягання правилам внутрішнього трудового розпорядку, якщо інше не визначено трудовим договором. Водночас строки для подачі звітів про виконання працівниками роботи визначається трудовим договором. При цьому тривалість робочого часу в обох випадках не може перевищувати норм, передбачених статтями 50 та 51 КЗпП [6], тобто нормальної тривалості робочого часу або скороченої. Однак працівникам, які залучені до роботи на основі дистанційної форми організації праці, гарантується період вільного часу для відпочинку (так званий «період відключення»), тобто час, коли працівник може переривати інформаційно-телекомунікаційний зв'язок із роботодавцем. Разом з тим такі дії не будуть вважатися порушенням умов трудового договору або трудової дисципліни. Проте період відключення обов'язково фіксується в трудовому договорі [6].

У чинному трудовому законодавстві передбачено, що роботодавцем надомна робота може бути застосована виключно для осіб, які мають практичні навички виконання певних робіт або можуть бути навчені таким навичкам. Тобто особа, яка має намір вступити у трудові правовідносини з роботодавцем з використанням надомної форми організації праці, має володіти практичними навичками виконання певних робіт або можливостями набути такі навички. У свою чергу, дистанційна форма зайнятості, відповідно до положень КЗпП, таких умов не передбачає [4]. Варто зазначити, що до переліку прерогатив роботодавця входить вдосконалення форм організації праці, наприклад, запровадження в процесі здійснення трудових функцій працівником новітніх технологій, які б дали змогу підвищити якість та ефективність виконаної роботи. Тобто такі працівники повинні у визначені

ТРУДОВЕ ПРАВО

строки відвідувати відповідні курси підвищення кваліфікації або ж навчання, щоб виконувати покладені на них завдання відповідно до стану здоров'я [4, с. 129].

Відносно ж забезпечення необхідним обладнанням та матеріалами, то КЗпП обов'язок забезпечення засобами виробництва та інструментами, необхідними для виконання працівником роботи вдома, покладає на роботодавця, а в разі використання працівником своїх інструментів йому виплачується компенсація згідно з законодавством. При використанні дистанційної форми організації праці обов'язок забезпечення працівника обладнанням, програмно-технічними засобами, засобами захисту інформації та іншими засобами покладається на роботодавця в тому випадку, якщо у трудовому договорі це положення не визначено [6].

При укладенні трудового договору про дистанційну роботу, про надомну роботу на роботодавця покладається обов'язок систематичного проведення інструктажу (навчання) працівника з питань охорони праці та протипожежної безпеки в межах використання таким працівником обладнання та засобів, рекомендованих або наданих роботодавцем.

Такий інструктаж (навчання) може проводитися дистанційно, з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема шляхом відеозв'язку. У такому разі підтвердженням проведення інструктажу (навчання) вважається факт обміну відповідними електронними документами між роботодавцем та працівником.

При виконанні дистанційної роботи роботодавець несе відповідальність за безпечність і належний технічний стан обладнання та засобів виробництва, що передаються працівнику для виконання дистанційної роботи.

При виконанні роботи за трудовим договором про дистанційну роботу, про надомну роботу працівник самостійно визначає своє робоче місце та несе відповідальність за забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці на ньому, а роботодавець несе відповідальність за безпечність і належний технічний стан обладнання та засобів виробництва, що передаються працівнику для виконання дистанційної або надомної роботи. При виконанні роботи за трудовим договором про надомну роботу визначене працівником робоче місце має характеризуватися наявністю закріпленої зони, технічних засобів (основних виробничих і невиробничих фондів, інструменту, приладів, інвентарю) або їх сукупності, необхідних для виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт або функцій, передбачених установчими документами [8].

Відповідальність щодо безпеки та здорових умов праці належить працівнику в разі дистанційної форми зайнятості. У такому випадку роботодавець одноосібно відповідає за безпечний і належний технічний стан обладнання та засобів виробництва, що будуть передані працівнику. Важливою гарантією пріоритетності безпеки працівника є заборона дистанційної роботи у випадку виявлення шкідливих та небезпечних виробничих чинників. Надомна робота передбачає відповідальність роботодавця щодо забезпечення безпечних умов праці.

Інструктаж з техніки безпеки та охорони праці щодо двох видів зайнятості проводиться роботодавцем, але якщо для надомної роботи такий інструктаж проводиться в його повному обсязі, то при дистанційній роботі – обмежується інструктажем з використання працівником наданих або рекомендованих роботодавцем засобів.

Специфічною ознакою дистанційної та надомної роботи є те, що відповідальність щодо забезпечення працівника потрібним (можливо дорогим) обладнанням, інструментами тощо є прерогативою роботодавця. Тому справедливим є запровадження нової підстави для притягнення працівників до повної матеріальної відповідальності (ст. 134 КЗпП) – у разі шкоди, завданої роботодавцю знищенням, нестачею або ж пошкодженням наданих працівникові для виконання роботи (відповідно до трудового договору щодо дистанційної чи надомної праці) засобів та обладнань.

ТРУДОВЕ ПРАВО

Також слід зазначити, що такі категорії осіб, як вагітні жінки, працівники, які мають дитину віком до трьох років або здійснюють догляд за дитиною відповідно до медичного висновку до досягнення нею шестирічного віку, працівники, які мають двох або більше дітей віком до 15 років або дитину з інвалідністю, батьки особи з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, а також особи, які взяли під опіку дитину або особу з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи, можуть працювати на умовах дистанційної роботи або надомної роботи, якщо це можливо, зважаючи на виконувану роботу, та власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган має для цього відповідні ресурси та засоби. [6]. Тобто укладання трудового договору із зазначеними категоріям осіб з використанням нестандартних форм організації праці дає можливість їм розширити сферу своїх можливостей, а роботодавцю – дотриматися квоти робочих місць для громадян, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню.

За загальним правилом згідно з законодавством застосування надомної і дистанційної роботи відбувається на основі відповідних типових договорів. Типові форми трудових договорів про надомну і дистанційну роботу, затверджені наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 05 травня 2021 року № 913-21. Трудові договори про дистанційну та надомну роботу укладаються в письмовій формі.

Однак законодавець дає можливість у випадках загрози поширення епідемії, пандемії, необхідності самоізоляції працівника у випадках, встановлених законодавством, та/або у разі виникнення загрози збройної агресії, надзвичайної ситуації техногенного, природного чи іншого характеру запроваджувати ці форми організації праці наказом (розпорядженням) власника або уповноваженого ним органу без обов'язкового укладення трудового договору про відповідну роботу в письмовій формі. З таким наказом (розпорядженням) працівник ознайомлюється протягом двох днів з дня його прийняття, але до запровадження відповідної форми. У такому разі правила попередження про зміну істотних умов праці за 2 місяці не застосовуються [6]. Також передбачена можливість переведення працівника за його вимогою на дистанційну роботу строком до 2 місяців, якщо на робочому місці щодо нього були вчинені дії, які містять ознаки дискримінації. Отже, використання дистанційної і надомної роботи застосовується здебільшого за письмовим трудовим договором. У визначених законом випадках застосування зазначених форм організації праці може здійснюватися за наказом (розпорядженням) роботодавця, а за заявою працівника можливе переведення на дистанційну роботу.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. У результаті проведеного дослідження можна дійти таких основних висновків:

1. Дистанційна і надомна робота має як спільні, так і відмінні риси.
2. До критеріїв, за якими дистанційна робота відрізняється від надомної роботи, належать місце виконання трудової функції працівником, режим робочого часу і підпорядкування працівника правилам внутрішнього трудового розпорядку, відповідальність щодо створення безпечних та здорових умов праці, обов'язок матеріально-технічного забезпечення та ін.
3. Спільним для розглянутих форм організації праці є обов'язковість письмового оформлення трудового договору; проведення інструктажу з питань техніки безпеки, прерогатива роботодавця щодо забезпечення працівника потрібним обладнанням та повна матеріальна відповідальність.

Література

1. Положение об условиях труда надомников: постановление Государственного комитета СССР по труду и социальным вопросам и Секретариата ВЦСПС 29.09.1981 № 275/17-99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0275400-81#Text> (дата звернення: 30.11.2021).

ТРУДОВЕ ПРАВО

2. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21 березня 1991 року № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення: 30.11.2021)
3. Дощенко А. В. Розвиток дистанційної зайнятості як складова трансформації соціально-трудової сфери. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2014. № 4. С. 21-25.
4. Стасів О. Особливості правового регулювання дистанційної праці в Україні. *Wrocławsko-Lwowskie Zeszyty Prawnicze*. 2021. № 12. С. 127- 140.
5. Герасименко О. О., Щетініна Л. В., Рудакова С. Г. Дистанційна зайнятість: сучасні тренди в організації та оплати праці. *Бізнес Інформ*. 2017. № 11. С. 233-239.
6. Кодекс законів про працю України : Закон від 23.07.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 25.10.2021).
7. Гулевич О. Трансформація зайнятості у сфері послуг під впливом розвитку інформаційних технологій. *Зайнятість населення та безробіття*. 2010. № 2. С. 10-13.
8. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 № 49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення 25.10.2021).

Надійшла 11.01.2023

Бібліографічний опис для цитування:

Литвиненко В. М. Порівняльна характеристика дистанційної та надомної зайнятості працівників в Україні / В. М. Литвиненко, Н. О. Крес // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2023. – № 1 (7). – С. 21-26

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.91:343.14:340.5

Кравченко В. Я., студентка

**ДОКАЗУВАННЯ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ**

Анотація. Статтю присвячено дослідженню понять доказів і доказування в господарському процесуальному праві. У статті висвітлено основні правила доказування щодо належності, допустимості, достовірності та вірогідності у порівняльному аспекті господарського та кримінального процесу. Також приділено увагу особливостям таких положень як «обов'язок доказування», «змагальність сторін», «подання доказів», «дослідження доказів» та «оцінка доказів».

Ключові слова: господарський процес, кримінальний процес, докази, доказування, правила доказування.

Kravchenko V. Ya., student

PROVING IN COMMERCIAL AND CRIMINAL PROCEEDINGS: COMPARATIVE ASPECT

Abstract. The article is devoted to the study of the concepts of evidence and proving in commercial procedural law. The article demonstrates the basic rules of proving of relevance, admissibility, reliability and probability in the comparative aspect of commercial and criminal proceedings. A special emphasis is placed on the features such as "burden of proving", "adversarial proceedings", "presentation of evidence", "examination of evidence" and "evaluation of evidence".

Key words: commercial proceeding, criminal proceeding, evidence, proving, rules of proving.

Постановка проблеми. Доказування є важливою сферою господарської процесуальної діяльності, так як при правильному вирішенні господарського спору основне місце займає дослідження доказів, що містять інформацію щодо обставин даного спору. Але на законодавчому рівні термін «доказування» є невизначеним, через що виникають певні колізії у науці господарського процесуального права.

Господарський процесуальний кодекс (далі - ГПК) України не так давно зазнав істотних змін, зокрема, у частині, що стосується доказів та доказування. Тому актуальність даної теми залишається та потребує подальшого дослідження та вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ця тема стала предметом дослідження таких науковців: Васьковського Е. В., Свиридова Ю. К., Треушнікова М. К., Шакарян М. С. та ін. Але незважаючи на кількість досліджень у цьому напрямку, необхідно детальніше дослідити питання доказування у порівняльному аспекті.

Постановка завдання. Метою написання даної статті є висвітлення поняття та основних правил доказування через порівняльно-правовий аналіз господарського та кримінального процесу.

Виклад основного матеріалу. Поняття доказів нормативно закріплено у ч. 1 ст. 73 ГПК як «будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутності обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи» [1]. Аналогічні визначення поняття доказів містять інші процесуальні кодекси: ч. 1 ст. 72 Кодексу адміністративного судочинства (далі ЦПК) України [3].

До прийняття Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII [4] у ГПК України містилось інше визначення доказів «будь-які фактичні дані, на підставі яких господарський суд у визначеному законом порядку встановлює наявність чи відсутність обставин, на яких ґрунтуються вимоги і заперечення сторін, а також інші обставини, які мають значення для правильного вирішення господарського спору». Тому, можна констатувати наявність розбіжностей у легальних визначеннях доказів у вітчизняних процесуальних кодексах до та після 15.12.2017.

Особливої уваги потребує дослідження поняття «доказування». Так як на законодавчому рівні воно не закріплено, необхідно проаналізувати доктринальні визначення.

Наприклад, Васьковський Є. В. вважає, що доказування – процес встановлення правильності тверджень сторін перед компетентним судом у передбаченій законом формі [5, с. 279]. Шакарян М. С. стверджує, що це діяльність, спрямована на встановлення обставин справи за допомогою судових доказів [6, с. 176]. На думку Свиридова Ю.К., доказування - діяльність, яка утворює процес з виявлення, збирання, дослідження й оцінки доказів, які дозволяють встановити факти і обставини, які мають значення для вирішення справи [7, с.123].

Найбільш повним та ґрунтовним, на наш погляд, є визначення Треушнікова М. К, який визначає, що доказування – це логіко-практична діяльність учасників справи та суду, спрямована на досягнення правильного знання про фактичні обставини виникнення, зміни та припинення правовідносин, що здійснюється в процесуальній формі шляхом аргументів осіб, які беруть участь у справі, про факти, що мають правове значення, надання їх суду, здійснення судом сприяння учасникам справи, у збиранні доказів, дослідження й оцінки доказів [8, с. 36].

Отже, проаналізувавши різні наукові поняття «доказування» можемо бачити відсутність єдності у поглядах щодо визначення цього поняття.

Особливої уваги потребує система доказів у господарському процесі, так як відповідно до внесених змін у ГПК були закріплені нові засоби доказування – електронні докази та показання свідків. Пропонуємо провести порівняння правової регламентації засобів доказування у ГПК, ЦПК, КАС та КПК України:

ст. 73 ГПК	ст. 72 КАС	ст. 76 ЦПК	ст. 84 КПК [9]
Засоби доказування			Процесуальні джерела доказів
Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків [1,2, 3].			...є показання, речові докази, документи, висновки експертів [9].

На нашу думку, внесення електронних доказів та показань свідка у ГПК України дало змогу усунути хибність господарського процесу у сфері доказування та привело її у відповідність до сучасних вимог.

Важливим для доказування є правила доказування. Пропонуємо розглянути їх у порівнянні положень ГПК та КПК, так як вони містять розбіжності:

Належність

ст.76 ГПК [1]	ст. 85 КПК [9]
Належність доказів:	
1.Належними є докази, на підставі яких можна встановити обставини, які входять в предмет доказування. Суд не бере до розгляду докази, які не стосуються предмета доказування. 2. Предметом доказування є обставини, які підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення.	1. «Належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів» [9].

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Це правило є дуже важливим, так як саме на його основі суд не приймає фактичні обставини, що не входять до предмету доказування.

Допустимість

ст. 77 ГПК [1]	ст. 86 КПК [9]
Допустимість доказів:	
1. Обставини, які відповідно до законодавства повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування. 2. Докази, одержані з порушенням закону, судом не приймаються.	1. Доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України; 2. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення»[9].

Отже, не всі докази можуть братися до уваги судом. Для того, щоб доказ був допустимим, він повинен бути правильним чином оформлений, поданий, досліджений та оцінений.

Достовірність

ст. 78 ГПК	ст. 85 КПК
Достовірність доказів:	
1. Достовірними є докази, створені (отримані) за відсутності впливу, спрямованого на формування хибного уявлення про обставини справи, які мають значення для справи.	... а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів.

Як вбачаємо з аналізу, положення даних кодексів різняться, і КПК взагалі не має окремої статті, яка присвячена достовірності доказів. Це положення закріплено як складова змісту «належність» доказів. Це видається помилковим, так як достовірність є одним із основних правил доказування, завдяки якому встановлюється повна відповідність конкретних відомостей реальним фактам, що є предметом доказування, і тому необхідно виділити його в окрему статтю.

Вірогідність

Що стосується такого правила як вірогідність, то відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» від 20.09.2019 № 132-IX [10] до статті 79 ГПК було внесено зміни - достатність доказів була перейменована на вірогідність, і викладена в такій редакції: «1. Наявність обставини, на яку сторона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, вважається доведеною, якщо докази, надані на підтвердження такої обставини, є більш вірогідними, ніж докази, надані на її спростування. 2. Питання про вірогідність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання» [1].

Ця норма є новелою у процесуальному законодавстві, так як жоден інший процесуальний кодекс не містить такого положення, що призводить до дискусій серед науковців та юристів-правників.

Важливе значення в усіх процесуальних галузях права має **обов'язок доказування**.

ст. 74 ГПК	ст. 92 КПК
Обов'язок доказування	
1. Кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень. 2. У разі посилання учасника справи на невчинення іншим учасником справи певних дій або відсутність певної події, суд може зобов'язати такого іншого учасника справи надати відповідні докази вчинення цих дій або наявності певної події. У разі ненадання таких доказів суд може визнати обставину невчинення відповідних дій або відсутності події встановленою.	1. Обов'язок доказування обставин, передбачених ст. 91 КПК, за винятком випадків, передбачених ч.2 ст. 92, покладається на слідчого, прокурора та, в установлених КПК випадках, - на потерпілого. 2. Обов'язок доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на сторону , що їх подає.

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Проаналізувавши норми ГПК та КПК щодо обов'язку доказування, можемо бачити, що вони протилежні. Це зумовлено, зокрема, тим, що в господарському процесі тільки сторони повинні доводити обставини на які вони посилаються в процесі провадження, а в кримінальному провадженні навпаки – слідчий та прокурор повинні доводити обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному процесі, і тільки в окремих випадках такі обставини підлягають доказуванню потерпілим.

Змагальність – це необхідний принцип для подання доказів та обов'язку доказування, що має свої особливості в процесах:

ст. 13 ГПК	ч. 1 ст. 22 КПК
Змагальність сторін	«Змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості»
«1. Судочинство у господарських судах здійснюється на засадах змагальності сторін . 2. Учасники справи мають рівні права щодо здійснення всіх процесуальних прав та обов'язків, передбачених цим Кодексом (ГПК України). 3. Кожна сторона повинна довести обставини , які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених законом. 4. Кожна сторона несе ризик настання наслідків, пов'язаних з вчиненням чи невчиненням нею процесуальних дій».	«Кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, ...що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення та стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими цим Кодексом (КПК України) ».

Особливе місце в процесі змагальності посідає **«подання доказів»**.

ч. 3,4 ст. 74 ГПК	ч.2 ст. 22 КПК
Подання доказів	
«Докази подаються сторонами та іншими учасниками справи». «Суд не може збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи, крім витребування доказів судом у випадку, коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів».	«сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК України».

Як бачимо, і в господарському, і в кримінальному процесі сторони можуть самостійно подавати до суду докази. Тобто у даному випадку наявна пропорційна активність сторін та суду у господарському та кримінальному провадженні.

Не менш важливою особливістю господарського судочинства виступає дослідження доказів.

ст. 210 ГПК	ст. 23 КПК
Дослідження доказів	Безпосередність дослідження показань, речей і документів
1. «Суд під час розгляду справи повинен безпосередньо дослідити докази у справі: ознайомитися з письмовими та електронними доказами, висновками експертів, поясненнями учасників справи, викладеними в заявах по суті справи, показаннями свідків, оглянути речові докази». 2. «Докази, що не були предметом дослідження в судовому засіданні, не можуть бути покладені судом в основу ухваленого судового рішення». 3. «Письмові, речові і електронні докази оглядаються у судовому засіданні, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом, і пред'являються учасникам справи за їх клопотанням, а в разі необхідності - також свідкам, експертам, спеціалістам». 4. «Учасники справи можуть давати свої пояснення з приводу письмових, речових та електронних доказів або протоколів їх огляду, ставити питання експертам. Першою ставить питання особа, за клопотанням якої було викликано експерта».	1. «Суд досліджує докази безпосередньо . Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно». 2. « Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду , крім випадків, передбачених КПК України. Суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених КПК». 3. « Сторона обвинувачення зобов'язана забезпечити присутність під час судового розгляду свідків обвинувачення з метою реалізації права сторони захисту на допит перед незалежним та неупередженим судом».

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Проаналізувавши дані положення, можемо зробити висновок, що в обох процесах суд досліджує докази безпосередньо, тобто ніхто з учасників процесу не має права на їх дослідження. Ще однією спільною особливістю для господарського та кримінального процесу є те, що у випадку, коли відомості не були досліджені безпосередньо судом у судовому засіданні – вони не можуть бути визнані доказами та покладені в основу рішення.

Останнім правилом «доказування» є оцінка доказів.

ст. 86 ГПК	ст. 94 КПК
Оцінка доказів	
1. «Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів».	1. «Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням , яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності , а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення».
2. «Жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також вірогідність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності».	2. «Жоден доказ не має наперед встановленої сили».
3. «Суд надає оцінку як зібраним у справі доказам в цілому, так і кожному доказу (групі однотипних доказів), який міститься у справі, мотивує відхилення або врахування кожного доказу (групи доказів)».	

Отже, ГПК та КПК в частині «оцінки доказів» мають спільні положення, щодо оцінки доказів за внутрішнім переконанням суду, що ґрунтується на всебічному та повному, об'єктивному/неупередженому дослідженні доказів. Але треба вказати на те, що ГПК, на відміну від КПК, містить особливе положення щодо оцінки сукупності доказів, так і кожного доказу окремо, що дозволяє детальніше дослідити та оцінити докази, і це має виняткове значення для правильного вирішення справи.

Висновки. Підсумовуючи зазначене, можемо сказати, що при здійсненні «доказування» особливого значення набувають правила доказування: належність, допустимість, достовірність та вірогідність дослідження, оцінка доказів, які перебувають у нерозривному зв'язку, а недотримання хоча б одного з цих критеріїв є підставою для невикористання доказу судом. Тому зважаючи на розбіжності щодо правил доказування у процесуальних кодексах, слід їх уніфікувати, а також доповнити визначенням «доказування».

Література

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (дата звернення: 30.11.2021).
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 30.11.2021).
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 30.11.2021).
4. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text> (дата звернення: 30.11.2021).
5. Васьковский Е. В. Учебник гражданского процесса. Изд. 2-е. Москва, 1917. 429 с.
6. Шакарян М. С. Гражданский процесс. Москва: Юридическая литература, 1993. 559 с.
7. Свиридов Ю. К. Процесс доказування в цивільному і арбітражному процесах: до постановки проблеми. *Суспільство: політика, економіка, право*. 2011. № 4. С. 122-127.

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

8. Треушніков М. К. Судові докази. Москва : Городец, 2004. 272 с.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 30.11.2021).

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні: Закон України від 20.09.2019 № 132-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-20#Text> (дата звернення: 30.11.2021).

Надійшла 13.03.2023

Бібліографічний опис для цитування:

Кравченко В. Я. Доказування в господарському та кримінальному процесі: порівняльний аспект / В. Я. Кравченко // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2023. – № 1 (7). – С. 27-32

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.9

Пальона А. В., студентка

**ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ:
ІСТОРІЯ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД**

Анотація. У статті розглядається питання правової регламентації наказного провадження в історичній ретроспективі, за українським та зарубіжним законодавством. Наказне провадження є універсальною правовою процедурою при розгляді справ у зарубіжних країнах, прототипом наказного провадження була видача преторського інтердикту. У судовій практиці зарубіжних країн застосовуються дві моделі наказного провадження: документарна та бездокументарна. Можливим напрямком подальшого розвитку інституту наказного провадження у вітчизняному господарському процесі пропонується запровадження електронного наказного провадження, що вже апробовано за кордоном.

Ключові слова: судовий наказ, наказне провадження, спрощене провадження електронне наказне провадження, господарський процес.

Palyona A. V., student

LEGAL REGULATION OF ORDER PROCEEDINGS: HISTORY AND FOREIGN EXPERIENCE

Abstract. The article examines the issue of legal regulation of injunctive proceedings in historical retrospect, according to Ukrainian and foreign legislation. Injunctive proceedings are a universal legal procedure when dealing with cases in foreign countries, the prototype of injunctive proceedings was the issuance of a praetorian interdict. In the judicial practice of foreign countries two models of injunctive proceedings are used - documentary and non-documentary. A possible direction of further development of the institution of mandatory proceedings in the domestic economic process is the introduction of electronic mandatory proceedings, which has already been tested by foreign countries.

Key words: court order, injunctive proceedings, simplified proceedings, electronic injunctive proceedings, economic procedure.

Постановка проблеми. Важливим питанням механізму судового захисту прав на сучасному етапі розвитку процесуальних відносин є забезпечення ефективних та швидких інструментів судового захисту, оптимізація судового процесу та звільнення учасників від дотримання зайвих для них формальностей під час розгляду нескладних спорів. На даний час наказне провадження є універсальною правовою процедурою при розгляді справ, у тому числі в господарських судах, що активно застосовується в зарубіжних країнах. Безперечність є основною рисою наказного провадження. Для нього властиво, що право стягувача вимагати виконання не оскаржується, проте боржник ухиляється від виконання свого обов'язку. За відсутності спору про право немає потреби в судовому розгляді та повноцінному змагальному процесі. На сьогодні актуальним є проведення теоретичних досліджень, що пояснюють сутність наказного провадження та його характерних особливостей у господарському процесі, а також узагальнення передового зарубіжного досвіду, накопиченого наукою та судовою практикою, з метою визначення основних напрямів удосконалення вітчизняного законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наказне провадження у господарському судочинстві вивчалось у працях таких вчених як І. Бутирська, Ю. Джепа, Т. Суярко. Разом з тим

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

законодавство, яким регламентується господарське судочинство, завжди має перспективи до вдосконалення, у тому числі через використання міжнародного досвіду. Це й обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження правової регламентації наказного провадження у господарському судочинстві зарубіжними законодавцями та можливостей використання такого досвіду в Україні.

Виклад основного матеріалу. Правозастосовна діяльність господарських судів, пов'язана із захистом прав фізичних та юридичних осіб, безумовно, потребує перманентного вдосконалення. Для того, щоб механізм судового захисту діяв максимально ефективно, законодавцю необхідно шукати шляхи вдосконалення господарської процесуальної форми – через розвиток наявних форм захисту, та запровадження нових процесуальних правил, які найбільше враховують матеріально-правові особливості справ, що розглядаються та вирішуються в порядку господарського судочинства. Робота в такому напрямку неодмінно має враховувати передовий зарубіжний досвід. Саме його врахування призвело до появи наказного провадження у вітчизняному господарському судочинстві, що є спрощеним порівняно з позовним та покликане полегшити та прискорити захист прав у господарському судочинстві.

Дійсно, у вітчизняному господарському судочинстві наказне провадження було запроваджено відносно нещодавно – із набуттям чинності новими редакціями процесуальних кодексів 2017 року. Відповідно до ч. 1 ст. 148 ГПК України судовий наказ може бути видано тільки за вимогами про стягнення грошової заборгованості за договором, укладеним у письмовій (в тому числі електронній) формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [1]. Можливості застосування наказного провадження в господарському судочинстві є доволі незначними, адже стосуються лише однієї категорії справ, на яку власне поширюються правила наказного провадження.

На момент обговорення законопроєкту науковці та практичні працівники неоднозначно ставилися до такого нововведення: одні висловлювали сподівання на запровадження в господарське судочинство наказного провадження як на механізм оптимізації та спрощення процесу, інші ж оцінювали його критично [2, с. 99]. У той же час у світовій практиці наказне провадження застосовується здавна.

В українському цивільному процесі даний вид провадження з'явився набагато раніше. Що стосується світового досвіду застосування такого виду судової діяльності, то він був відомий у Стародавньому Римі, широко застосовувався в англійському, західно-німецькому, шведському праві у Середні віки та Новий час.

Так, прототип наказного провадження існував ще за часів римського права у вигляді преторського інтердикту. Інтердикт був обов'язковим для виконання відповідачем правовим актом представника органу вищої влади, спрямованим на відновлення порушеного права позивача. Претор на прохання заявника після розслідування фактів давав інтердикт (розпорядження) про негайне припинення будь-яких дій, що порушують інтереси останнього, виносився після короткого розслідування скарги і мав негайно виконуватись [3, с. 286].

Механізм дії інтердикту був такий: претор видавав розпорядження про припинення будь-яких дій з боку особи, яка порушує права заявника, якщо дане порушення було настільки очевидним з точки зору праводносин, що склалися, що не вимагало спеціального судового розгляду в позовній формі. Інтердикти мали категоричний і безумовний характер, а їхня юридична сила ґрунтувалася на презумпції правоти заявника внаслідок безумовності поданих фактів та відсутності необхідності у їхній спеціальній перевірці.

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

У міру збільшення кількості справ претор став давати інтердикти без перевірки фактів у вигляді умовного розпорядження, яке можна було заперечити. Особа, проти якої видано інтердикт, мала право його оскаржити, судовий розгляд призводив до підтвердження чи виправдання відповідача [4, с. 18].

Таким чином, можна зробити висновок, що інтердиктне провадження в класичну епоху було швидким та зручним способом захисту інтересів громадян, особливою (факультативною) формою процесу. Необхідність виникнення преторського права у Стародавньому Римі пояснювалася складністю процесуального права. Саме завдяки чіткій розробленості римське право набуло виняткової цінності, і протягом тривалого часу проходило складну процедуру рецесії у європейських правових системах. Важливо відмітити виявлення римськими юристами виняткового прагнення до формалізму та точності, у той же час вони брали до уваги існування в системі правовідносин таких ситуацій, коли не потрібно ретельне дослідження та особливі перевірки в силу їх очевидності, типовості та простоти. Тож на ранніх стадіях існування римського права у його структурі починають розроблятися юридичні процедури, які сприяли забезпеченню швидкості та економічності розгляду спорів з точки зору часу та правових засобів. Проте, слід зважати, що преторське право не було аналогом сучасного наказного провадження, швидше його можна вважати певною мірою його прообразом.

У середньовічній Європі найрозвиненішої форми судовий наказ набув у німецькому праві. Практика його застосування стосувалася імператорських судів, які використовували їх в умовній чи безумовній формі.

У сучасному світі спрощені процедури для розгляду господарських справ є доволі поширеним явищем в судовій практиці зарубіжних країн.

Тенденції спрощення судочинства спостерігаються не лише в окремих країнах, а й в інтеграційних об'єднаннях – зокрема, в рамках Європейського Союзу. Свідченням цього є видання Комітетом Міністрів Рекомендації №R(81)7 державам-членам, спрямованої на полегшення доступу до правосуддя [5].

Крім того, 12 грудня 2006 року Європейський Парламент і Рада ЄС прийняли Регламент №1896/2006 «Про введення Європейського наказного провадження», який дозволив кредиторам стягувати борги за безспірними вимогами, у тому числі в комерційних справах, у судах країн-членів ЄС відповідно до єдиної процедури видачі європейського наказу про сплату, що іменується «European order for payment procedure» та діє на основі стандартних форм [6].

У сучасному світі виділяють дві основні моделі наказного провадження: документарну («evidence» model) та бездокументарну («no-evidence» model). Дійсно, у цілому у законодавстві держав-членів ЄС втілено дві моделі організації наказного провадження:

- документарна, яка передбачає подання заявником до суду письмових доказів на підтвердження його вимог, і за умови підтвердження підстав судом видається судовий наказ;
- бездокументарна, в якій обґрунтованість вимог заявника не розглядається, а наказ видається, якщо заява є прийнятною та відповідає лише формальним вимогам. Така модель наказного провадження сприяла полегшенню комунікації між сторонами та судом, передбачає широке застосування електронних засобів та інформаційних технологій [7, с. 143].

Так, документарна модель використовується у Бельгії, Франції, Греції, Люксембурзі, Італії та Іспанії, у свою чергу бездокументарна модель представлена в Австрії, Фінляндії, Німеччині, Швеції та Португалії.

Доволі широко використовуються можливості моделі наказного провадження у Франції, де, до того ж, передбачається диференціація судових проваджень, відмінних від позовної процедури.

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Ідея про те, що деякі види спорів повинні вирішуватися за спрощеною процедурою, уникаючи формалізму звичайного порядку судочинства, була висловлена у Франції на початку ХХ століття. Проте лише у 1980-х роках вона була законодавчо втілена. Серед спрощених судових проваджень виокремлюється видача судами наказів про сплату (*injunction de payer*), вчинення певних дій (*injunction de faire*), дозвіл на невідкладне питання (*refere*), одноосібний розгляд справ за запитом (*procedure des ordonnances sur requete*) [8, с. 13].

Натомість свого роду унікальною особливістю електронного наказного провадження у Німеччині є підсудність справ наказного провадження за місцезнаходженням (місцем проживання) позивача, а не відповідача. Особливістю цієї процедури є її повна автоматичність (перевірка заяв здійснюється комп'ютерною системою) [9, с. 55].

Що стосується моделі наказного провадження, втіленої в українському господарському процесі, то в науці господарського процесуального права виділяють такі особливості наказного провадження:

- 1) самостійність, особливість та спрощеність;
- 2) судовий наказ видається виключно за вимогами про стягнення грошової заборгованості за договором, укладеним у письмовій (у тому числі електронній) формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- 3) спрямування на швидкий та ефективний захист прав заявника;
- 4) відсутність судового засідання і виклику сторін;
- 5) видання на підставі достатніх, допустимих і належних доказів;
- 6) особливість судового рішення, яке водночас є і судовим рішенням, і виконавчим документом [10, с. 68].

Додамо, що судовий наказ оскарженню в апеляційному порядку не підлягає, проте може бути скасований в порядку, визначеному ГПК України (ч. 3 ст. 154 ГПК України). Крім того, суттєвою особливістю вітчизняного наказного провадження є те, що у відповідності з ч. 3 ст. 147 ГПК України заявником та боржником у наказному провадженні можуть бути лише юридичні особи та фізичні особи – підприємці. Тобто законодавець не відносить до таких суб'єктів фізичних осіб без статусу підприємця, хоча, безперечно, їх права та законні інтереси в окремих видах правовідносин також захищаються в порядку господарського судочинства.

Крім того, вітчизняне законодавство, що регулює порядок розгляду справ у порядку наказного провадження, дає підстави говорити про альтернативність такого провадження – ч. 2 ст. 148 ГПК України встановлює, що особа має право звернутися до суду з вимогами, визначеними у частині першій цієї статті, на свій вибір – в наказному або спрощеному позовному провадженні [1]. Погоджуємося з тими вченими, які в даній нормі вбачають певну сумбурність у практичному розрізненні наказного та позовного проваджень. Як зазначає Н. Іванюта, такий альтернативності передуює допущення існування спору про право та/або спору про інтерес, а відтак незрозумілими є критерії відокремлення наказного провадження від позовного, оскільки перше з них здатне не тільки сприяти процесуальній економії, але й зменшувати ймовірність спорів у масштабі позовної форми [11, с. 304].

Що стосується імовірних шляхів подальшого розвитку інституту наказного провадження у вітчизняному господарському процесі, то, на нашу думку, для України є доволі перспективним запровадження електронного наказного провадження, що вже апробовано зарубіжними державами. Його втілення в національне законодавство сприяло би зниженню навантаження на вітчизняну судову систему, своєчасному та ефективному захисту порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, зменшенню витрат з державного бюджету.

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

До того ж відповідний законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження електронного наказного провадження у цивільному та господарському судочинстві» свого часу вже реєструвався в парламенті за № 3769 [12]. У проекті планувався розгляд господарських справ у порядку електронного наказного провадження віднести до підсудності господарського суду Чернігівської області, що, очевидно, пов'язано з рівнем навантаженням суддів цього суду. Разом з тим, законопроект так і не було прийнято.

Висновки. Таким чином, найбільш рання форма судового наказу сформувалася у давньоримському праві, існувала вона у вигляді так званого преторського права. На сьогодні наказне провадження є універсальною правовою процедурою при розгляді справ, у тому числі в господарських судах, що активно застосовується в зарубіжних країнах при розгляді безспірних вимог. Наша держава може скористатися зарубіжним досвідом щодо запровадження електронного наказного провадження.

Література

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
2. Бутирська І. Наказне провадження у господарському судочинстві. *Право України*. 2020. № 7. С. 98-109.
3. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн та римське право: навчальний посібник. Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2019. 38
4. Вербіцька М. В. Наказне провадження у цивільному процесі України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право, міжнародне приватне право. Львів. 2011. 231 с.
5. Рекомендація R (81) 7 Комітету міністрів державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14.05.1981. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_133
6. EC Regulation # 861/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure. *Official Journal of the European Union*. 2007. L. 199/1.
7. Нестерцова-Собакарь О.В., Свистак Ю.В. Правове регулювання інституту наказного провадження: зарубіжний досвід та вітчизняні особливості. *Науковий вісник ДДУВС*. 2017. № 3. С. 140-148
8. Іванов О.О. Спрощене провадження: зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 3. 2021. С. 10-15.
9. Sujecki B. The German Electronic Order for Payment Procedure. *Digital Evidence and Electronic Signature Law Review*. 2007. 51-55. URL: <https://journals.sas.ac.uk/deeslr/article/view/1799/1736>.
10. Джела Ю.А. Поняття та особливості наказного провадження за Господарським процесуальним кодексом України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 3, том 1, 2018. С. 66-70.
11. Іванюта Н. Особливості господарсько-процесуальної форми у судочинстві. *Правові новели*. 2018. № 4. С. 301-307.
12. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження електронного наказного провадження у цивільному та господарському судочинстві № 3769 від 14.01.2016. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57662

Надійшла 18.01.2023

Бібліографічний опис для цитування:

Пальона А. В. Правова регламентація наказного провадження: історія та зарубіжний досвід / А. В. Пальона // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2023. – № 1 (7). – С. 33-37

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.832

Іваньков І. В., кандидат юридичних наук, доцент

Іваньков О. І., кандидат юридичних наук

ВІДПОВІДНІСТЬ ПРОЕКТУ СТРАТЕГІЇ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ ДО 2026 РОКУ ВИМОГАМ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ООН ТА ОНОВЛЕНОЇ РЕДАКЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ПРАВИЛ 2020 Р.

Анотація. Оновлення у 2020 р. змісту Європейських пенітенціарних правил поставило перед наукою кримінально-виконавчого права досить складні завдання, необхідність вирішення яких буде одним із найбільш переконливих аргументів на користь того висновку, що Україна дотримується взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань. Актуальним завданням дослідження є порівняльно-правовий аналіз діючих Європейських пенітенціарних правил з редакцією, що раніше діяла, і чинними Мінімальними стандартними правилами поводження з ув'язненими ООН (Правилами Манделі) 2015 р.

Ключові слова: Європейські пенітенціарні правила, Мінімальні стандартні правила, ув'язнені, ООН, персонал.

Ivankov I. V., Candidate of Legal Sciences,
Associate Professor

Ivankov O. I., Candidate of Legal Sciences

COMPLIANCE OF THE DRAFT STRATEGY FOR REFORMING THE PENITENTIARY SYSTEM UNTIL 2026 WITH THE REQUIREMENTS OF THE UN INTERNATIONAL STANDARDS AND THE UPDATED VERSION OF THE EUROPEAN PRISON REGULATIONS 2020

Abstract. The update in 2020 of the content of the European Penitentiary Rules presented quite complex tasks to the science of criminal enforcement law, the need to solve which will be one of the most convincing arguments in favor of the conclusion that Ukraine complies with its international legal obligations. The actual task of the research is a comparative legal analysis of the current European Penitentiary Rules with the edition that was in effect before and the current Minimum Standard Rules for the Treatment of Prisoners of the United Nations (Mandela Rules) of 2015.

Key words: European Penitentiary Rules, Minimum Standard Rules, prisoners, UN, staff.

Постановка проблеми. Робота з ув'язненими, що перебувають в місцях позбавлення волі – це виклик, це складне та комплексне завдання, яке вимагає великої кількості вмінь, та яке спирається на широкий обсяг знань багатьох джерел – права (законодавства), психології, соціальної роботи та педагогіки. Вона вимагає розуміння того, як мотивувати людей, навчати їх та змінювати їхнє ставлення і поведінку. Процес реформування національної кримінально-виконавчої системи України є складним через недостатню підготовленість персоналу. Невідповідність норм, що регламентують діяльність персоналу, міжнародним стандартам, нестача досвіду, спеціальних знань, належної кваліфікації персоналу та часу для розвитку стратегії і політики перешкоджає цьому процесу. Роль персоналу в нашій країні ще офіційно не врегульована та є доволі незрозумілою. Саме це стає причиною невизначеності вимог до підготовки та професійної діяльності персоналу, застарілості норм кримінального та кримінально-

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ

виконавчого законодавства, що регламентує правовий та соціальний статус персоналу і закріплює низький рівень заробітної плати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз публікацій свідчить, що проблему відповідності професійної діяльності персоналу органів та установ виконання покарань міжнародним стандартам у тому або іншому ступеню розглядали у своїх роботах вітчизняні та зарубіжні науковці: І. Г. Богатирьов, А. О. Галай, О. А. Дука, С. В. Зливко, О. І. Зубков, О. І. Іваньков, Н. Г. Калашник, В. А. Львовчкін, Г. О. Радов, С. Я., І. С. Яковець та інші науковці. Слід зазначити, що проведені дослідження не враховують вимог оновленої редакції Європейських пенітенціарних правил та відповідність її змісту проекту Стратегії реформування пенітенціарної системи до 2026 року [1].

Мета статті – дослідити відповідність проекту Стратегії реформування пенітенціарної системи до 2026 року вимогам Міжнародних стандартів ООН та оновленої редакції Європейських пенітенціарних правил 2020 р.

Виклад основного матеріалу.

Загальні вимоги ООН щодо поведінки посадових осіб, задіяних у дотриманні правопорядку, викладені у Кодексі поведінки посадових осіб із підтримання правопорядку, який був затверджений Резолюцією № 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 р. Відповідно до них, посадові особи із підтримання правопорядку постійно виконують покладені на них законом обов'язки, служать общині (суспільству) і захищають всіх осіб від протиправних актів відповідно до високого ступеня відповідальності, що вимагається їх професією. При виконанні своїх обов'язків посадові особи із підтримання правопорядку поважають і захищають людську гідність та підтримують і захищають права людини у відношенні до всіх осіб. Вони можуть застосовувати силу тільки у разі крайньої необхідності і в тому ступеню, в якому це потрібне для виконання їх обов'язків. Жодна така посадова особа не може здійснювати, підбурювати або терпимо відноситися до будь-якої дії, яка є тортурами або іншими жорстокими, нелюдяними або принижуючими гідність видами поведінки і покарання, і не може посилатися на розпорядження вищестоящих осіб або такі виняткові обставини, як стан війни або загроза війни, загроза національної безпеки, внутрішня політична нестабільність або будь-яке інше надзвичайне становище для виправдання тортур або інших жорстоких, нелюдяних або принижуючих гідність видів поведінки і покарання. Посадові особи із підтримання правопорядку забезпечують повну охорону здоров'я затриманих ними осіб і, зокрема, вживають негайних заходів щодо забезпечення надання медичної допомоги у разі потреби [2].

Вищевизначені вимоги більш деталізовані і адаптовані до діяльності місць позбавлення волі у Мінімальних стандартних правилах поведінки з ув'язненими (Правилах Мандели) 2015 р. (далі – Правила Мандели)

Регулюванню питань стосовно підбору, підготовки, навчання та організації роботи персоналу присвячені правила 74-82. Зокрема, відповідно до правила 74 тюремна адміністрація повинна дбати про ретельний відбір персоналу всіх категорій, бо належне управління тюремною установою залежить від сумлінності, гуманності, компетентності та особистих якостей цих працівників. Тюремна адміністрація має невпинно прищеплювати своїм співробітникам та громадськості загалом переконання в тому, що ця робота має велике суспільне значення. Для досягнення цієї мети Правила Мандели рекомендують призначати співробітників на повний робочий час як спеціалізований тюремний персонал, який має статус державних службовців та має впевненість у збереженні їх на посаді за умови їхньої доброї поведінки, ефективності їх роботи та фізичної здатності виконувати покладені на них завдання. Їхня заробітна плата повинна встановлюватися з таким розрахунком, щоб залучати та утримувати на цій роботі здатних

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ

займатися нею чоловіків та жінок. Беручи до уваги виключно важкі умови цієї роботи, цим людям слід забезпечувати відповідні пільги та умови праці.

У правилі 75 зазначається, що весь тюремний персонал повинен бути достатньо освіченим і повинен мати можливість та засоби професійно виконувати свої обов'язки. Перед прийняттям на роботу всі працівники повинні пройти підготовку з урахуванням загальних та конкретних обов'язків тюремного персоналу... На роботу у тюремних установах повинні прийматися лише ті кандидати, які успішно склали теоретичні та практичні іспити наприкінці такого навчання.

Правило 77 зобов'язує усіх працівників тюремних установ завжди поводитися і виконувати свої обов'язки так, щоб бути прикладом для ув'язнених і завойовувати їхню повагу. Правило 78 передбачає включення до складу тюремного персоналу достатню кількість таких фахівців, як психіатри, психологи, соціальні працівники, вчителі та викладачі ремісничих дисциплін.

Також у Правилах Мандели висвітлені вимоги до керівників пенітенціарних установ (правило 79). Зокрема, рекомендується на посаду директорів тюремних установ слід призначати осіб, які є достатньо кваліфікованими в силу їх характеру, адміністративних здібностей, належної підготовки та досвіду. Директор тюремної установи повинен присвячувати весь свій час виконанню службових обов'язків... і проживати або на території довіреної йому тюремної установи, або в безпосередній близькості від неї.

Правила Мандели також приділили увагу застосуванню персоналом заходів фізичного впливу відносно осіб, які тримаються в пенітенціарних установах, заради забезпечення власної безпеки та безпеки оточуючих. Це питання врегульоване правилом 82, в якому зазначається, що у своїх відносинах із ув'язненими тюремний персонал має право вдаватися до сили лише у разі самозахисту або у разі спроб до втечі, так само як і у випадках активної чи пасивної протидії наказам, що ґрунтуються на законодавстві та нормативно-правових актах. Співробітники, які вдаються до сили, зобов'язані залишатися в межах необхідного і негайно повідомляти про такі інциденти директору тюремної установи. Співробітники тюремних установ, які перебувають при виконанні своїх обов'язків у безпосередньому контакті з ув'язненими, не повинні носити зброю, крім виняткових випадків. Крім того, право носити зброю повинні мати лише працівники тюремної установи, які пройшли відповідну підготовку [3].

Питання, пов'язані з діяльністю персоналу установ виконання покарань, викладені у Частині V «Керівництво і персонал» Європейських пенітенціарних правил у редакції 2020 р. (далі – ЄПП) (правила 71–89).

Згідно з рекомендаціями ЄПП тюрми перебувають у віданні державної влади окремо від збройних сил, поліції або служб карного розшуку., і керуються в етичному контексті, який визнає зобов'язання поводитись з усіма ув'язненими гуманно та з повагою до гідності людської особистості. Персонал повинен чітко розуміти мету тюремної системи, а його обов'язки виходять за межі тих, які вимагаються від простих охоронців, і повинні враховувати необхідність сприяння реінтеграції ув'язнених у суспільство після відбуття покарання за допомогою програм позитивного догляду та допомоги.

Персонал повинен працювати відповідно до високих професійних та особистих стандартів, саме тому тюремна адміністрація приділяє першочергову увагу дотриманню правил персоналом. Особлива увага приділяється взаємовідносинам між тюремним персоналом першої лінії та ув'язненими, які перебувають під їхньою опікою. Персонал завжди повинен поводитися і виконувати свої обов'язки таким чином, щоб надавати ув'язненим добрий приклад і викликати в них повагу.

ЄПП особливо ретельно регламентують правила підбору тюремного персоналу, до яких відносяться наступні. Персонал повинен бути ретельно відібраним, належним чином навченим, як із

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ

самого початку, так і на постійній основі, його робота оплачується як робота професійного працівника, він має статус, який може шанувати громадянське суспільство. При підборі нового персоналу тюремна влада повинна приділяти велику увагу необхідності сумлінності, гуманності, професійного потенціалу та особистої придатності для складної роботи, яку вони мають виконувати. Заробітна плата повинна бути достатньою для залучення та утримання відповідного персоналу, а пільги та умови зайнятості мають відображати вимогливий характер роботи у правоохоронних органах.

ЄПП також встановлюють правила навчання тюремного персоналу. Перед тим, як розпочати роботу, персонал повинен пройти курс навчання своїм загальним та конкретним обов'язкам та теоретичні та практичні тести. Керівництво повинно забезпечити, щоб протягом всієї своєї кар'єри весь персонал зберігав та вдосконалював свої знання та професійні здібності, відвідуючи курси підвищення кваліфікації та підвищення кваліфікації без відриву від виробництва, які організуються через відповідні проміжки часу. Персонал, який має працювати з конкретними групами ув'язнених – іноземними громадянами, жінками, неповнолітніми чи психічно хворими ув'язненими тощо, повинен пройти спеціальну підготовку до виконання своєї спеціалізованої діяльності. Підготовка всього персоналу включає ознайомлення з міжнародними та регіональними документами та стандартами в галузі прав людини, особливо з Конвенцією про захист прав людини та основних свобод та Європейською конвенцією щодо запобігання тортурам та нелюдським, або таким що принижує гідність, видам поведження та покарання тощо.

Тюремна адміністрація має впровадити системи організації та управління, які повинні: а) забезпечити, щоб тюрми функціонували відповідно до незмінно високих стандартів та укомплектовувалися адекватним персоналом у будь-який час, щоб підтримувати безпечні та надійні умови у тюрмі та відповідати вимогам національного та міжнародного права; б) бути здатними протистояти оперативним аварійним ситуаціям...; в) сприяти доброму спілкуванню між ув'язненими та різними категоріями персоналу в окремих тюрмах; г) забезпечити належну координацію роботи всіх відділів, як усередині, так і за межами тюрми, які надають послуги ув'язненим, зокрема щодо догляду за ними та їх реінтеграції [4].

Проект Стратегії реформування пенітенціарної системи (далі - Стратегія), за визначенням є програмним документом, що визначає напрями подальшого реформування і функціонування пенітенціарної системи в Україні для досягнення мети. Метою Стратегії, як зазначає Міністр юстиції України Д.Л. Малюська, є створення гуманістичної системи виконання кримінальних покарань, що гарантуватиме безпеку суспільства та забезпечуватиме соціальну адаптацію засуджених та осіб, узятих під варту [5].

Основні цілі Стратегії, пов'язані із персоналом установ виконання покарань це, по-перше, створення ефективної системи запобігання та протидії катуванням, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню; по-друге, формування ефективної моделі підготовки та діяльності персоналу пенітенціарної системи.

Наявними проблемами є забезпечення достатньої кількості персоналу пенітенціарної системи та встановлення позитивних відносин між ними та засудженими (особами, взятими під варту), а також неприпустимість катувань з боку персоналу пенітенціарної системи. Виконання завдань у сфері виконання кримінальних покарань нерозривно пов'язане із мотивацією, розумінням цілей пенітенціарної реформи та відповідним рівнем компетентності персоналу органів та установ виконання покарань і пробації. Складні умови служби та праці, неналежне матеріальне, соціально-правове забезпечення та неprestижність служби з однієї сторони обумовлюють «кадровий голод», а з іншої - високі корупційні ризики. Пенітенціарна система потребує працівників, здатних виконувати завдання з виконання покарання на сучасному рівні із

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ

застосуванням найсучасніших підходів і методів роботи. Проте відомче навчання не є актуальним та збалансованим і не забезпечує потреб пенітенціарної системи [1].

Концепція пропонує побудову взаємовідносин персоналу пенітенціарної системи та засуджених на засадах «динамічної безпеки» за рахунок: а) встановлення професійних та довірливих відносин працівників із засудженими; б) організації процесу виконання та відбування кримінального покарання на засадах розвитку позитивних взаємин із засудженими, їх зайнятості та ефективної комунікації; в) обізнаності персоналу з процесами, які відбуваються у місці тримання засуджених. Концепція оголошує створення умов для профілактики професійної деформації та емоційного вигорання персоналу пенітенціарної системи та пробації, а саме а) створення цілісної системи підготовки персоналу з постійним їх залученням до несення служби в органах та установах виконання покарань та уповноважених органах пробації; б) впровадження ефективної системи мотивації персоналу та підвищення престижу служби в органах і установах пенітенціарної системи; в) поліпшення умов праці персоналу пенітенціарної системи та пробації; г) формування ефективної моделі підготовки та діяльності персоналу пенітенціарної системи.

Висновки і пропозиції. Таким чином, принципи та вимоги міжнародних стандартів ООН та Європейських пенітенціарних правил у редакції 2020 р. стосовно підбору, підготовки, навчання та організації роботи персоналу пенітенціарних установ, а також його правовий та соціальний захист знаходять своє часткове відображення у перспективних документах міністерства юстиції України, зокрема у проекті Стратегії реформування пенітенціарної системи до 2026 року, що дозволяє говорити про наміри, з одного боку, створення належних умов для виконання персоналом поставлених перед ним завдань, а з іншого – уникнути зловживань з боку посадових і службових осіб своїм становищем, особливо що стосується поведінки із засудженими.

Проте для повного узгодження національного кримінально-виконавчого законодавства з вимогами та рекомендаціями міжнародної спільноти потрібна копітка праця вчених-пенітологів з відповідною підтримкою з боку законодавця і з обов'язковим врахуванням думок практичних працівників органів та установ виконання покарань.

Література

1. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи до 2026 року та затвердження плану заходів на 2022 - 2024 роки щодо її реалізації: проект Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2021 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT4596.html (дата звернення: 14.02.2022 р.)
2. Кодекс поведінки посадових осіб із підтримання правопорядку: Резолюція № 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282#Text (дата звернення: 14.02.2022 р.)
3. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными (Правила Нельсона Манделы): Резолюция Генеральной Ассамблеи 70/175, приложение, принята 17 декабря 2015 г. URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-R-ebook.pdf (дата звернення: 14.01.2022).
4. Про Європейські пенітенціарні правила. Рекомендація Rec (2006) 2 - Rev Комітету міністрів державам-членам (прийнята Комітетом міністрів 11 січня 2006 р. на 952-м засіданні заступників міністрів, переглянута і доповнена Комітетом міністрів 1 липня 2020 р. на 1380-му засіданні заступників міністрів). URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016809ee581 (дата звернення: 11.12.2021).
5. Денис Малюська. Стратегія реформування пенітенціарної системи – як «дороговказ» до створення ефективної системи виконання кримінальних покарань. URL: https://minjust.gov.ua/news/ministry/denis-malyuska-strategiya-reformuvannya-penitentsiarnoi-sistemi-yak-dorogovkaz-do-stvorennya-efektivnoi-sistemi-vikonannya-kriminalnih-pokaran?fbclid=IwAROKCG_x9DtxcPZ9fWtc0OuTrKafEIAI600ev9hREdushkTsYy9eyv9xkHI (дата звернення: 11.02.2022).

Надійшла 11.01.2023

Бібліографічний опис для цитування:

Іваньков І. В. Відповідність проекту стратегії реформування пенітенціарної системи до 2026 року вимогам міжнародних стандартів ООН та оновленої редакції Європейських пенітенціарних правил 2020 р. / І. В. Іваньков, О. І. Іваньков // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2023. – № 1 (7). – С. 38-42

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.7

Осипенко І. П., старший викладач
Щербак К. А., студентка**ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ ЗГВАЛТУВАННІ**

Анотація. У статті досліджуються особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій при зґвалтуванні. Проаналізовано особливості кожного виду слідчих (розшукових) дій та їх роль у розслідуванні зґвалтувань. Розслідування даної категорії кримінальних правопорушень залежить від ефективної та детальної роботи слідчого, який у своїй діяльності керується вимогами процесуального законодавства України.

Ключові слова: слідчі (розшукові) дії, зґвалтування, огляд, допит, пред'явлення особи або речей.

Osipenko I. P., senior lecturer
Shcherbak K. A., student**PECULIARITIES OF TACTICS CONDUCTING THE SPECIFIC INVESTIGATION (SEARCH) ACTIONS UNDER A RAPE**

Abstract. The article investigates the peculiarities of tactics conducting the specific investigation (search) actions under a rape. The peculiarities of each type of investigative (search) actions and their role in the investigation of rapes are analyzed. The investigation of this category of criminal offenses depends on the effective and detailed work of the investigator, who in his work is guided by the requirements of procedural law of Ukraine.

Keywords: investigative actions, rape, inspection, interrogation, presentation of a person or things.

Актуальність теми дослідження. Зґвалтування визнається суспільно небезпечним діянням, яке може завдати не тільки фізичної, але й моральної шкоди, оскільки посягає на честь та гідність людини. Суспільна небезпека також проявляється у порушенні статевих стосунків, принципів статевої моралі. Високий рівень кількості зґвалтувань в будь-якій країні показує низький рівень правової культури населення та неспроможність правоохоронних органів здійснювати захист населення на достатньому рівні. Саме через це необхідно розглянути особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Постановка проблеми. Зґвалтування є одним із кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканості особи. Виявлення, розслідування й розкриття зґвалтувань є актуальною проблемою на сьогоднішній день. Внаслідок науково-технічного розвитку суспільства, слідчі (розшукові) дії потребують вдосконалення та професіоналізму правоохоронних органів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій при зґвалтуванні у своїх працях досліджували: В. П. Кушпіт, А. В. Малиновська, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель, Є. Є Шмерецький, В. М. Шевчук, О. О. Юхно, Т. П. Матюшкова, М. Г. Щербаковський, Н. О. Симоненко та ін.

Постановка завдання. При проведенні окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні зґвалтувань виникають проблеми, що обумовлені недосконалою законодавчою базою,

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ

непрофесіоналізмом слідчих та інших осіб, які залучаються до розслідування. Відповідно, у цій роботі основним завданням є аналіз особливостей тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій при зґвалтуванні, аналіз роботи слідчого та інших осіб, які беруть участь у розслідуванні.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі ст. 152 Кримінального кодексу України (далі ККУ) зґвалтування – це вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи [1].

Відповідно до офіційної статистики Офісу Генерального прокурора України, за грудень 2017 року в Україні було зареєстровано 254 кримінальних проваджень, у 2018 році – 202, у 2019 році – 352, у грудні 2020 року зареєстровано 382 кримінальних провадження за фактом зґвалтування [2]. Тобто ми можемо помітити, що кількість зґвалтувань за останні роки лише збільшується. Звичайно, що це пов'язано з різними факторами: відсутність сексуальної освіти, низький рівень моральності суспільства та ін.

Слід зазначити, що це лише кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, а як показує практика, незначний відсоток жертв (10-20%) звертаються до правоохоронних органів за допомогою. Це також зумовлено певними факторами: недовіра до правоохоронців, жертви не вірять в розкриття кримінальних правопорушень, безкарність злочинців.

Процес розслідування вчинених кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності залежить від правильності, організованості та дотримання законності проведення слідчих (розшукових) дій.

Часто потерпіла особа після зґвалтування не звертається до правоохоронних органів. Несвоєчасне подання заяви ускладнює розшук злочинця, встановлення факту і обстановки кримінального правопорушення.

Відповідно до ст. 223 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК) слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [3].

Однією з найперших слідчих (розшукових) дій, за допомогою якої виявляються сліди зґвалтування, речові докази, а також інша корисна інформація, є огляд. Відповідно до чинного законодавства, огляд проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення – ст. 237 КПК [3]. Саме від своєчасності та чіткості організації огляду місця події залежить успішне розкриття й розслідування кримінальних проваджень. Дослідження цих слідів або речових доказів має вказати на особу злочинця, особу потерпілого та обставини події, виявити інші негативні обставини й сліди приховування правопорушення.

Огляд місця події проводять здебільшого за участі потерпілої (го) після попереднього опитування чи допиту, приділяючи особливу увагу виявленню й опису в протоколі місця зґвалтування, його розташування. Під час огляду місця події слідчий насамперед за слідами встановлює факт перебування на цьому місці потерпілої особи і підозрюваного. Це можуть бути: сліди пальців рук, сліди крові, сперми, слини, поту, інших виділень; пошкодженні меблі, предмети побуту, що свідчить про самозахист потерпілої особи від нападу; одяг або його частини, що належали жертві чи підозрюваному. Важливо детально оглянути саме місце, де відбувався статевий акт, при цьому варто зіставляти дані, які відомі слідчому зі слів заявника та які стали відомі під час огляду.

У залежності від місця, де було вчинено зґвалтування (ліс, парк, незавершені будівлі, квартира), звертають увагу на стан навколишньої обстановки. Наприклад, якщо зґвалтування вчинено на відкритій місцевості, тоді потрібно зафіксувати в протоколі огляду і в плані до нього

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ

віддаленість місця події від житлових будівель або тих місць, де в момент події могли бути люди, також слід зазначити, чи було освітлене те місце, де скоєно зґвалтування.

Отримані під час огляду місця події фактичні дані допоможуть слідчому спростувати або підтвердити висунені ним на початку слідчі версії, наприклад: чи було інсценування зґвалтування, чи була боротьба між потерпілим та підозрюваним, чи збігаються показання потерпілої з показаннями інших учасників. Основне завдання слідчого – виявити сліди, які допоможуть ідентифікувати особу злочинця (наприклад, сліди сперми, слини, поту, крові, волоски, волокна тканини, які можуть вказати на конкретну людину після проведення певних експертиз) [4, с. 321].

Повторний огляд проводиться в тих випадках, коли при розслідуванні зґвалтування на його початковому етапі об'єкт було оглянуто неякісно, недбало, некваліфіковано, а також, якщо виявлено нову інформацію. Дана слідча дія дає змогу уточнити обставини кримінального правопорушення та отримати додаткові дані, що належать до предмета доказування; безпосередньо дослідити матеріальні об'єкти на місці події; здійснити перевірку версій; усунути недоліки; отримати зразки для порівняльного дослідження; реконструювати речову обстановку на місці злочину; перевірити результати раніше проведеного огляду [5, с. 37].

Найбільш поширеним способом отримання доказів є допит, що являє собою регламентований кримінальними процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, які беруть участь у ньому, спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини в конкретному провадженні [6, с. 187].

У даному випадку слідчому потрібно встановити з потерпілою особою психологічний контакт, під яким розуміють цілеспрямовану, плановану діяльність зі створення умов, що забезпечують розвиток спілкування в потрібному напрямі. Йдеться про те, що потерпіла особа не повинна відчувати напруженості, тиску з боку слідчого чи будь-яких інших негативних моментів, за яких потерпіла особа не зможе розповісти про вчинене правопорушення щодо неї. Під час допиту потерпілої необхідно встановити всі суттєві обставини її взаємодії з підозрюваним (обвинуваченим) до, під час і після вчинення кримінального правопорушення [4, с. 321].

Невід'ємними складниками допиту потерпілої щодо відомого їй злочинця є з'ясування таких психологічних аспектів:

1. Обставин їхнього знайомства та попередніх стосунків, частоти зустрічей, наявності спроб схилити майбутню жертву до добровільного статевого акту.

2. Місце зустрічі потерпілої з підозрюваним, як вони провели час до вчинення зґвалтування, хто був разом із ними або бачив їх разом, як і чому потерпіла опинилася на місці вчинення кримінального правопорушення.

3. Чи чинила потерпіла опір і в чому він полягав, чи могли залишитися на місці події, тілі й одягу підозрюваного сліди опору [7, с. 122].

Якщо особа злочинця невідома, додатково з'ясується така інформація:

- його особливі прикмети (татування, шрами, пірсинги), зовнішність і поведінка;
- особливості мовлення та невербальної комунікації, одяг, прикраси й інші предмети;
- спосіб нападу;
- ушкодження на тілі підозрюваного (синці);
- як він познайомився з потерпілою та що повідомив про себе;
- в якій формі було встановлено комунікативний контакт;
- яким шляхом гвалтівник і потерпіла прямували до місця нападу;
- хто міг його бачити;
- в якому напрямку він зник тощо.

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ

Допит підозрюваного доцільно проводити після огляду місця події та допиту потерпілої особи. Аналізуючи показання потерпілої особи, фактів та слідів, які були вилучені з місця події, слідчий попередньо складає уявлення про особу підозрюваного, його спосіб життя, поведінку, що дає змогу визначити тактику допиту підозрюваного [4, с. 321-322].

У більшості випадків на початку допиту підозрюваний заперечує факт зґвалтування, посилаючись на різні твердження (була добровільна згода, з потерпілою особою значний час перебував у відносинах тощо). Для перевірки цих фактів слідчий детально допитує підозрюваного з приводу того, де він був і що робив у час зґвалтування, хто може підтвердити його алібі, щоб надалі знайти свідків та перевірити алібі [8, с. 56].

Одним із загальних прийомів допиту, дозволених для всіх учасників кримінального провадження, а якщо це стосується статевих кримінальних правопорушень, є подолання бар'єрів спілкування (естетичних, інтелектуальних, мотиваційних, моральних, емоційних). Такі дії перш за все пов'язані із застосуванням різноманітних тактико-психологічних прийомів, серед яких виділяють такі:

1) обрання найбільш дієвих форм спілкування; урахування швидкості інтелектуальних процесів допитуваного при обранні темпу допиту; використання в більшості випадків рівномірного середнього темпу розмови, а також прискорення чи уповільнення темпу розмови з метою психологічного впливу на допитуваного;

2) вивчення демографічних, соматичних, психологічних, соціальних та інших даних про особистість допитуваного; врахування особливостей його психічного стану в передкримінальній, кримінальній та післякримінальній ситуаціях; контролювання рівня мотивації допитуваного;

3) допущення повного викладення допитуваним своєї версії з подальшим її спростуванням шляхом пред'явлення доказів;

4) критичний аналіз показань допитуваного, наданих під дією негативних емоцій;

5) ретельний контроль слідчого за виразом очей та обличчя, статурою [9, с. 408].

Чинний КПК виключив таку слідчу дію, як допит двох і більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їх показаннях (ч. 9 ст. 224 КПК). Обов'язкова умова проведення даного допиту є попередня дача показань учасниками кримінального провадження щодо однієї і тієї самої ситуації, якщо ці показання містять суперечності [3].

В. О. Коновалова та В. Ю. Шепітько формулюють такі завдання слідчого:

1) перевірка зібраних доказів;

2) виявлення неправдивої інформації в показаннях допитуваних осіб;

3) викриття самообмови;

4) встановлення факту свідомого наклепу з боку потерпілого або свідків;

5) усунення сумнівних помилок у показаннях свідків та потерпілих;

6) з'ясування причин виникнення суттєвих суперечностей [10, с. 223].

При проведенні даного виду допиту важливо пам'ятати про особисту безпеку та безпеку учасників кримінального провадження. В. М. Тертишник констатував, що слідчий має бути максимально мобілізованим, ужити всіх необхідних заходів для гарантування як особистої безпеки, так і безпеки всіх учасників слідчої дії, пильно стежити за тим, щоб перебіг допиту не вийшов з-під контролю. Якщо це трапилось, то може завадити встановленню істини або її учасникам, тому слід негайно припинити або перервати її [11, с. 608].

Беззаперечно, забороняється проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин суперечностей в їхніх показаннях за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом із підозрюваним у кримінальних провадженнях щодо зґвалтувань.

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ

Чинним КПК України передбачено такий вид допиту, як допит у режимі відеоконференції. Отже, допит осіб у режимі відеоконференції може бути проведено під час досудового розслідування у випадках:

- неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;
- необхідності забезпечення безпеки осіб;
- проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;
- необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;
- наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми (ст. 232 КПК України) [3].

Важливою слідчою дією при розслідуванні з'валтувань є пред'явлення особи, речей. Перед тим, як пред'явити особу для впізнання, слідчий попередньо з'ясовує, чи може особа, яка впізнає, впізнати цю особу, опитує її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу, про що складає протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, проте може впізнати її за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати особу. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, особу, яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про прикмети цієї особи. Особа, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими особами тієї ж статі, яких має бути не менше трьох і які не мають різних відмінностей у віці, зовнішності та одязі. Перед тим як пред'явити особу для впізнання, їй пропонується за відсутності особи, яка впізнає, зайняти будь-яке місце серед інших осіб, які пред'являються [3].

До впізнання речей законодавець застосував дещо інші підходи. Відповідно до положень ст. 229 КПК перед тим, як пред'явити для впізнання річ, слідчий, прокурор або захисник спочатку запитує в особи, яка впізнає, чи може вона впізнати цю річ, опитує про ознаки цієї речі й обставини, за яких вона бачила цю річ, про що складається протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати ознаки, за якими впізнає річ, проте може впізнати її за сукупністю ознак, особа, яка проводить процесуальну дію, зазначає це у протоколі [3].

Отже, можна визначити загальні процесуальні вимоги до проведення пред'явлення для впізнання особи, речей, які полягають у такому:

- 1) впізнанню повинна обов'язково передувати окрема слідча (розшукова) дія – допит особи, яка впізнає, під час якого обов'язково з'ясовують питання: щодо зовнішнього вигляду підозрюваної особи або трупа і прикмет та особливих ознак об'єкта впізнання; про обставини, за яких об'єкт впізнання сприймався раніше; якщо об'єкт може бути впізнано за сукупністю ознак, то в протоколі допиту зазначається за сукупністю яких саме ознак може відбутися впізнання;
- 2) проведення попереднього допиту особи, яка впізнає, і складання протоколу допиту здійснює слідчий, прокурор як процесуально уповноважена особа;
- 3) пред'явлення речей для впізнання можливо і за їх фотознімками чи матеріалами відеозапису, якщо таке впізнання здійснюється з додержанням вимог ст. 229 КПК України [12, с.114].

Висновки. Вчинення, розслідування та розкриття з'валтувань зумовлено низкою чинників. Складність розслідування кримінальних правопорушень обумовлюється тим, що потерпіла особа, як правило, психологічно не готова розказувати подробиці, а на її поведінку часто впливають сором та страх, а це потребує особливого підходу між нею та слідчим.

За даними показниками кількість кримінальних правопорушень даної категорії значно збільшується, тому використання окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНОЛОГІЯ

згвалтувань є важливим засобом встановлення нових фактичних даних і перевірки зібраних доказів. Важливо, щоб застосування таких дій здійснювалось із дотриманням процесуальної процедури, оскільки кожна окрема слідча (розшукова) дія потребує спеціального підходу та механізму застосування. Слідчий повинен детально дотримуватися регламентованої кримінально-процесуальної форми для ефективного розкриття кримінальних правопорушень.

Література

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Офіс Генерального прокурора URL: <https://www.gp.gov.ua>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Кушпін В. П., Малиновська А. В. Проведення окремих слідчих (розшукових) дій у розслідуванні згвалтування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 320-322.
5. Рябоконт В. В., Шиканов В. И. Организация и тактика повторных следственных действий. Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1985. 94 с.
6. Криміналістика: підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2008. 464 с.
7. Шмерецький Є. Є. Психологічні особливості допиту потерпілих від згвалтувань. *Юридична психологія*. 2016. № 2. С. 118–126.
8. Шевчук В. М. Розслідування згвалтувань. Криміналістика: підручник: у 2 т. Харків, 2019. Т. 2. Розд. 3. С. 46–65.
9. Матюшкова Т. П. Тактичні прийоми подолання бар'єрів спілкування при допиті. *Криміналістика XXI століття: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* Харків: Право, 2010. 832 с.
10. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: підручник 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2008. 240 с.
11. Тertiшник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінальнопроцесуального кодексу України. Київ: А.С.К., 2007. 1056 с.
12. Симоненко Н. О. Розслідування згвалтування минулих років. Київ, 2018. 285 с.

Надійшла 26.01.2023

Бібліографічний опис для цитування:

Осипенко І. П. Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій при згвалтуванні / І. П. Осипенко, К. А. Щербак // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2023. – № 1 (7). – С. 43-48

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 372.8:(378)

Нітченко А. Г., к.іст.н., доцент

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті проаналізовано необхідність застосування у професійній підготовці майбутніх юристів інноваційних методів навчання. На основі проведеного попередньо дослідження визначено поняття «інновації в освіті», «інноваційне навчання» та «інноваційні технології навчання», визначено характерні відмінності інноваційного навчання від традиційного, описано окремі інноваційні методи навчання – метод конкретних ситуацій, ділової гри, проблемно-пошуковий метод та інші, визначено доцільність їх використання у фаховій підготовці здобувачів вищої юридичної освіти.

Ключові слова: інновації в освіті, інноваційні методи навчання, інноваційні технології навчання, кейс-метод, ділова-гра, проблемно-пошуковий метод, вища юридична освіта.

Nitchenko A. H., Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor

INNOVATIVE TEACHING METHODS IN THE SYSTEM OF HIGHER LEGAL EDUCATION

Abstract. The article analyzes the necessity of using innovative teaching methods in the professional training of future lawyers. On the basis of the conducted preliminary research, the concepts of "innovations in education", "innovative learning" and "innovative learning technologies" are defined, the characteristic differences between innovative learning and traditional learning are defined, individual innovative learning methods are described - the method of specific situations, business game, problem-search method and others, the expediency of their use in the professional training of students of higher legal education has been determined.

Keywords: innovations in education, innovative learning methods, innovative learning technologies, case method, business game, problem-search method, higher legal education.

Актуальність теми дослідження. Нині, в контексті глобальних освітніх тенденцій, система вищої юридичної освіти в Україні перебуває у стані неперервного організаційного реформування та набуває нового змісту. Відбувається перехід від авторитарної (традиційної) педагогіки до гуманістичного розвитку особистості, від пасивного накопичення знань – до вміння оперувати ними, від «кінцевої» освіти до безперервної, від поточної організації навчання – до групової та індивідуальної.

Сучасний випускник закладу вищої освіти має в собі об'єднувати цілісну усебічно розвинену особистість, патріота зі стійкою, активною позицією, а також інноватора, який здатний змінювати та розвивати світ. Тому в умовах сьогодення існує гостра необхідність у реалізації принципово нових підходів до здійснення фахової підготовки здобувачів вищої освіти, зокрема, впровадження інноваційних методів навчання при викладанні дисциплін. Відтак актуалізується проблема вибору інноваційних методів навчання при викладанні юридичних дисциплін у закладах вищої освіти.

Постановка проблеми. В умовах інформатизації та цифровізації суспільства перед закладами вищої юридичної освіти стоїть завдання постійно підвищувати якість освіти, модернізувати її зміст, створювати умови для підготовки фахівців, здатних ефективно виконувати

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

завдання інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності. Вирішення комплексу означених завдань неможливе без вжиття заходів, закладами вищої юридичної освіти, із стимулювання розробки та впровадження інноваційних методів навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади застосування сучасних інноваційних методів навчання та фахової підготовки майбутніх юристів розкрито у працях О. Абдалова, А. Алексюк, Н. Артикуца, О. Браткова, О. Василенко, В. Владимірова, Галиця й О. Галиця, І. Доброскок, В. Докучаєва, В. Ільїн, Г. Коцур, В. Кремень, М. Лисенко, В. Луппа, Ю. Марченко, С. Нікітчина, С. Пролєєв, П. Саух та ін. Зокрема, О. Абдалова, О. Василенко, І. Галиця, О. Галиця та В. Докучаєва досліджували проблеми педагогічної інноватики загалом, а Н. Артикуца та В. Владимірова – у тому числі і в юридичній сфері [1]. А. Алексюк, О. Антонова, Г. Коцур, В. Кремень, М. Лисенко, С. Пролєєв, П. Саух розглядали окремі сучасні форми й технології навчання, досвід та перспективи їх використання в освітній практиці.

Дослідники сучасних інноваційних методів навчання визначають інноваційні навчальні технології та методи викладання в контексті загально-дидактичного процесу. Інноваційна модель навчання розглядається ними як різновид активної моделі, що передбачає застосування методів, які стимулюють пізнавальну активність і самостійність здобувачів вищої освіти. Автори зазначають, що завдяки інноваційним методам та сучасним формам навчання майбутні фахівці оволодівають важливими складовими формування особистості: належними комунікаційними навичками, вмінням працювати в команді, бути ініціативними та допитливими, а також здатними приймати важливі рішення.

Всі дослідники зазначеної проблеми сходяться на тому, що сучасний зміст вищої юридичної освіти має бути спрямованим на формування у випускників не абстрактних знань, які часто мало пов'язані з ситуаціями, які виникають в повсякденності, а на набуття особливих навичок, які спрямовуються на здатність застосовувати знання та уміння на практиці, у реальному житті.

Різна спрямованість застосування інноваційних методів у процесі навчання здобувачів вищої освіти потребує узагальнення і структуризації, визначення доцільності їх використання у фаховій підготовці здобувачів вищої юридичної освіти, що й стало визначальним для обрання теми дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення ефективних інноваційних методів навчання у закладах вищої освіти як оптимального навчального середовища для фахової підготовки майбутніх юристів.

Відповідно до мети дослідження сформульовано наступні завдання: з'ясувати суть інноваційного навчання; проаналізувати відмінність інноваційних технологій навчання від традиційних; окреслити основні інноваційні методи, форми та прийоми навчання, які варто впроваджувати у навчальний процес в системі підготовки майбутніх юристів; обґрунтувати доцільність їх впровадження.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з викликів часу, основна задача закладів вищої освіти – підготовка сучасного кваліфікованого конкурентоспроможного працівника. Звісно, програми навчання, форми та методи викладання дисциплін повинні теж адаптуватись і стати якісною базою належної підготовки фахівців. Сучасна освіта має бути орієнтована на максимальний розвиток творчих здібностей особистості та створювати сильну мотивацію до саморозвитку індивіда, тобто бути невід'ємною від категорій «інновація» та «інноваційне середовище».

Як відомо, поняття «інновація» італійського походження і в перекладі означає «новизна», нововведення». В даний час поняття «інновація» набуло універсальний і міждисциплінарний

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

характер. Так, інновації в освіті представляють собою процес створення, поширення і використання нових способів вирішення проблем оригінальними, нестандартними підходами, а також використання відомого в інших цілях, проявляючи творчість.

Під інноваційним навчанням розуміють зорієнтовану на динамічні зміни в навколишньому світі навчальну та освітню діяльність, «яка ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості» [2].

Узагальнена модель інноваційного навчання передбачає активну участь здобувача вищої освіти в процесі навчання, можливість прикладного використання знань в реальних умовах, представлення концепцій і знань у найрізноманітніших формах, підхід до навчання як до колективної діяльності, а не індивідуальної та робить акцент на процесі навчання, а не на запам'ятовуванні інформації.

Під освітньою інноваційною технологією розуміється сукупність засобів, форм і методів навчання, спрямованих на формування необхідних знань, умінь і навичок, представлених за відповідним напрямом підготовки.

Інноваційні технології відрізняються від традиційних перш за все місцем і роллю основних учасників навчального процесу – викладача і здобувача вищої освіти. Якщо у традиційному навчанні здобувачу вищої освіти відводиться пасивна та залежна роль, то при інноваційному навчанні здобувач вищої освіти перетворюється у важливий освітній суб'єкт, залучений до активної, творчої співпраці з викладачем, зацікавлений у здобутті глибоких і актуальних професійних знань [3, с. 190]. Викладач при цьому виконує безліч різних ролей: від розробника навчальних програм, дослідника, фасилітатора, презентатора, тренера, наставника, коуча, агента змін, консультанта до менеджера. Викладач не лише здійснює контроль, а перш за все, виступає координатором та консультантом, реалізуючи індивідуальні та диференційовані підходи навчання.

Сучасні педагоги мають у своєму арсеналі безліч інноваційних методів навчання, які стимулюють пізнавальну активність та орієнтовані на розкриття особистісного потенціалу здобувача вищої освіти. Зокрема, високу ефективність щодо підвищення якості знань, умінь та навичок здобувачів вищої освіти при вивченні юридичних дисциплін забезпечує застосування таких інноваційних методів, форм і прийомів навчальної роботи, як метод конкретних ситуацій, або кейс-метод; аналіз помилок, колізій, казусів; ділова (рольова) гра (здобувачі перебувають у ролі законодавця, судді, прокурора, адвоката, слідчого, експерта, юрисконсульта, нотаріуса, клієнта); проблемно-пошуковий метод; дискусія, дебати та переговори; брейнстормінг («мозковий штурм»); займи позицію: коментування, оцінка (або самооцінка) дій учасників; метод моделювання; PRES-формула; індивідуальні та групові тренінги; метод інтерв'ю; аудіовізуальний метод навчання; публічний виступ та ін.

Зазначені інноваційні методи, форми і прийоми навчальної роботи знайшли достатнє висвітлення у науковій літературі, аналіз якої дає нам підстави стверджувати, що в основу навчального процесу, на юридичному факультеті, варто покласти *кейс-метод* – це техніка навчання, що використовує конкретні ситуації. Занурення здобувачів вищої освіти у світ кейсів із проблем правознавства надає їм можливість виконувати різні ролі та представляти інтереси різних сторін суспільних відносин. На його ефективність та цінність при фаховій підготовці майбутніх юристів у закладах вищої освіти ми вже звертали увагу у попередній статті [4].

Наступний метод, який варто використовувати – *ділова (рольова) гра*. Цей метод побудований на творчості, конкурентоспроможності та колективній співпраці. Завдяки цьому методу здобувачі вищої освіти занурюються в максимально наближену до реальної ситуацію, в

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

якій виконують необхідні професійні дії. Цей метод вимагає від здобувачів вищої освіти правильного застосування набутих знань та умінь на практиці, а саме, виявлення навичок роботи з майбутніми клієнтами, колегами, а також вміння працювати з нормативними документами. Зокрема, інтелектуально-конкурентні ігри, «науково-технічний суд над ідеєю», та ін. види технологій ситуативного моделювання допомагають розкрити суть методики викладання права та формують правове мислення.

У практиці викладання майже всіх юридичних і неюридичних дисциплін, також, варто застосовувати *проблемно-пошуковий метод навчання*. Цей вид методів включає проблемний виклад матеріалу, проблемні евристичні діалоги, а також дає можливість створити проблемну ситуацію (поставити питання, запропонувати задачу тощо), організувати колективне обговорення можливих підходів до рішення проблемної ситуації.

Особливої уваги, також, заслуговує *метод проектної діяльності*. Актуальність цього методу у роботі з майбутніми юристами зумовлена його суттю та завданнями. Так, метод проектної діяльності орієнтований на самостійну діяльність (індивідуальну, парну, групову) здобувачів вищої освіти упродовж визначеного відрізка часу. Проекти бувають дослідницькі, творчі, інформаційні, практико-орієнтовані та ігрові. Метод навчає майбутнього юриста самостійно здобувати знання, застосовувати їх на практиці; прищеплює вміння збирати та аналізувати інформацію, висувати гіпотезу та робити висновки. Результатом використання зазначеного методу є глибше і змістовніше засвоєння знань і формування вмінь з юридичних дисциплін, вироблення у майбутніх фахівців досвіду дослідницької діяльності.

Не менш важливими у навчальному процесі є наступні інтерактивні методи: *дискусії, дебати та переговори*. Дискусія використовується тоді коли ми ставимо за мету спільний пошук істини, шукаємо вихід із ситуації, коли потрібно розглянути проблему з багатьох позицій. Слід зазначити, що дискусія може бути частиною іншого інтерактивного методу, наприклад, анкети «5 із 25», методу мозкового штурму, техніки номінальних груп, при аналізі конкретного випадку та плануванні дій.

Дебати використовуються, коли йдеться про характерне зіткнення позицій, одна з яких одержує перевагу в результаті обміну аргументами. Цей метод розвиває у здобувачів вищої освіти вміння протистояти аргументам та уважно слухати інших, що утримує людину від скороспішних висновків. Переговори застосовуються, коли метою є узгодження спільної дії (гармонії, співпраці або хоча б можливого компромісу).

В процесі вивчення правових дисциплін ефективним є також метод *мозкового штурму*. Цей метод представляє собою неструктурований процес, що координуються педагогом, по генеруванню та відбору інноваційних творчих ідей та пропозицій щодо розв'язання конкретної проблеми. Зазначений метод розвиває комунікативні здібності здобувачів вищої освіти, надає можливість самовиражатися та самореалізуватися.

Варто констатувати, що чим активнішу роль виконує здобувач вищої освіти під час вивчення правових дисциплін, тим різнобічно і гармонійно розвивається його особистість. Зазначені інноваційні методи навчання успішно залучають здобувачів вищої освіти у навчальний процес, створюють умови цілеспрямованої активізації мислення, формують навички групових, командних робіт, стимулюють творчий процес самостійного прийняття рішень, вільного обміну думками, характеризуються високим ступенем мотивації та емоційності здобувачів вищої освіти, роблять навчання доступним, успішним та цікавим.

При цьому педагог повинен мати не тільки чітке уявлення про особливості фахової діяльності здобувачів вищої освіти, а також вміти поєднувати синтезовані активні методи роботи

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

зі здобувачами вищої освіти. Вибір методів, що застосовуються при викладанні юридичних дисципліни, залежить від мети (набуття знань – прості методи, набуття вмінь – складні) та дійового підходу до навчання (органічна чи екстенсивна взаємодія).

У цілому використання інноваційних методів навчання сприятиме процесу формування наукових та практичних знань, умінь та навичок здобувачів вищої освіти, фахових компетентностей, які допоможуть їм комфортно адаптуватися до професійної діяльності. Таким чином, впровадження зазначених інноваційних методів у навчальний процес є запорукою підготовки конкурентоспроможних фахівців. Саме тому їх варто впроваджувати у навчальний процес в системі підготовки майбутніх юристів.

Висновки. Отже, важливість впровадження інноваційних методів навчання в систему фахової підготовки юристів не викликає заперечень. Інноваційні методи, форми та прийоми навчання відповідають освітнім стандартам, задовольняють сучасний попит здобувачів вищої освіти, формують необхідні компетентності та професійно-особистісні якості.

Література

1. Артикуца Н. В. Інноваційні методики викладання дисциплін у вищій юридичній освіті: матеріали Міжнар. наук.-метод. конф., присвяченої 390-річчю з дня заснування Київської братської школи - предтечі Києво-Могилянської академії (25-28 травня 2005 р.) К.: Стилос, 2005. С. 3-26. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2424/Artikutsa_Inov.pdf; Владимирова В. І. Інноваційні технології в системі підготовки майбутніх юристів. *Наукові записки: Серія. Право*. 2018. Вип.5. С.15-21.
2. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність. URL:<http://zakinpoo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/151-2010-03-22-13-05-06>.
3. Луппа В. А. Інноваційні методи підготовки юристів у ВНЗ. *Проблеми сучасної освіти*. № 4. 2013. С. 188 – 193. URL: <https://periodicals.karazin.ua/issuesedu/article/download/8816/8337/>.
4. Нітченко А. Г., Ігнатенко С. В. Ефективність застосування кейс-методу при фаховій підготовці майбутніх юристів у закладах вищої освіти. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. 2019. № 1 (5). С.66-70.

Надійшла 25.01.2023

Бібліографічний опис для цитування:

Нітченко А. Г. Інноваційні методи навчання в системі вищої юридичної освіти / А. Г. Нітченко // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2023. – № 1 (7). – С. 49-53

РЕФЕРАТИ

УДК 342.5

Марущак Н. В. Правоохоронні органи: проблеми визначення / Н. В. Марущак // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2021. – № 1 (7). – С. 7-12

Анотація. Стаття присвячена проблемі визначення правоохоронних органів в умовах державно-правової реформи. Аналізується законодавство та наукова думка щодо розуміння та визначення місця і ролі правоохоронних органів у механізмі держави. Пропонується законодавчо закріпити визначення поняття правоохоронних органів, прийняти закон «Про правоохоронну діяльність», в якому законодавчо визначити систему правоохоронних органів України, виходячи зі змісту правоохоронної діяльності та головних ознак правоохоронних органів.

Ключові слова: правоохоронна функція, захист прав та свобод, правоохоронні органи, правоохоронна діяльність, система правоохоронних органів.

УДК 342.95:61

Шестак Л. В. Проблеми адміністративної відповідальності за порушення карантинних обмежень / Л. В. Шестак, В. В. Канаєва // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2021. – № 1 (7). – С. 13-20

Анотація. У статті здійснено аналіз особливостей та проблем застосування статті 443 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Порушення правил щодо карантину людей»; досліджено окремі проблеми практики притягнення осіб до адміністративної відповідальності за порушення правил щодо карантину людей та шляхи удосконалення врегулювання зазначеної сфери суспільних відносин.

Ключові слова: карантин, пандемія, COVID-19, адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення.

УДК 349.23

Литвиненко В. М. Порівняльна характеристика дистанційної та надомної зайнятості працівників в Україні / В. М. Литвиненко, Н. О. Крес // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2021. – № 1 (7). – С. 21-25

Анотація. Стаття присвячена проведенню порівняльної характеристики дистанційної та надомної зайнятості в Україні згідно з чинним трудовим законодавством. У дослідженні проаналізовано та порівняно особливості дистанційної та надомної праці, які належать до найперспективніших форм нестандартної зайнятості працівників в Україні. Також визначено основні критерії їх розмежування.

Ключові слова: зайнятість, дистанційна зайнятість, надомна зайнятість, форма організації праці, трудовий договір про надомну роботу, трудовий договір про дистанційну роботу.

УДК 346.91:343.14:340.5

Кравченко В. Я. Доказування в господарському та кримінальному процесі: порівняльний аспект / В. Я. Кравченко // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2021. – № 1 (7). – С. 26-31

Анотація. Статтю присвячено дослідженню понять доказів і доказування в господарському процесуальному праві. У статті висвітлено основні

ABSTRACTS

UDC 342.5

Marushchak N. V. Law enforcement authorities: problems of the definition / N. V. Marushchak // Actual problems of juridical science and practice. - 2021.- Vol. 1 (7). - P. 7-12.

Abstract. The article is devoted to the problem of defining law enforcement agencies in the context of state and legal reform. Legislation and scientific opinion on understanding and determining the place and role of law enforcement agencies in the state mechanism are analyzed. It is proposed to legislate the definition of law enforcement agencies, to adopt the law "On Law Enforcement", which will legally define the system of law enforcement agencies of Ukraine, based on the content of law enforcement activities and the main features of law enforcement agencies.

Keywords: law enforcement function, protection of rights and freedoms, law enforcement agencies, law enforcement activities, law enforcement system.

UDC 342.95:61

Shestak L. V., The problems of administrative responsibility for violation of quarantine restrictions / L. V. Shestak, V. V. Kanaieva // Actual problems of juridical science and practice. - 2021.- Vol. 1 (7). - P. 13-20.

Abstract. The article deals with the analysis of application features of Article 443 of Code of Ukraine on Administrative Offenses, the discipline research of bringing persons to administrative responsibility for the violation of rules regarding people's quarantine and the improvement regulation opportunities of the specified sphere of the social relations.

Key words: quarantine, pandemic, COVID - 19, administrative responsibility, administrative violation.

UDC 349.23

Lytvynenko V. M. Comparative characteristics of distance and home based employment of employees in Ukraine / V. M. Lytvynenko, N. O. Kres // Actual problems of juridical science and practice. - 2021.- Vol. 1 (7). - P. 21-25

Annotation. The article is devoted to the comparative characteristics of distance and home-based employment in Ukraine in accordance with current labor legislation. The research analyzes and compares the features of distance and home-based work, which belong to the most promising forms of non-standard employment in Ukraine. The main criteria for their delimitation are also defined.

Key words: employment, distance employment, home-based employment, form of labor organization, employment contract for home-based work, employment contract for distance work.

UDC 346.91:343.14:340.5

Kravchenko V. Ya. Proving in commercial and criminal proceedings: comparative aspect / V. Ya. Kravchenko // Actual problems of juridical science and practice. - 2021.- Vol. 1 (7). - P. 26-31

Abstract. The article is devoted to the study of the concepts of evidence and proving in commercial

правила доказування щодо належності, допустимості, достовірності та вірогідності у порівняльному аспекті господарського та кримінального процесу. Також приділено увагу особливостям таких положень як «обов'язок доказування», «змагальність сторін», «подання доказів», «дослідження доказів» та «оцінка доказів».

Ключові слова: господарський процес, кримінальний процес, докази, доказування, правила доказування.

УДК 346.9

Пальона А. В. Правова регламентація наказного провадження: історія та зарубіжний досвід / А. В. Пальона // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2021. – № 1 (7). – С. 32-36

Анотація. У статті розглядається питання правової регламентації наказного провадження в історичній ретроспективі, за українським та зарубіжним законодавством. Наказне провадження є універсальною правовою процедурою при розгляді справ у зарубіжних країнах, прототипом наказного провадження була видача преторського інтердикту. У судовій практиці зарубіжних країн застосовуються дві моделі наказного провадження: документарна та бездокументарна. Можливим напрямком подальшого розвитку інституту наказного провадження у вітчизняному господарському процесі пропонується запровадження електронного наказного провадження, що вже апробовано за кордоном.

Ключові слова: судовий наказ, наказне провадження, спрощене провадження електронне наказне провадження, господарський процес.

УДК 343.832

Іваньков І. В. Відповідність проекту стратегії реформування пенітенціарної системи до 2026 року вимогам міжнародних стандартів ООН та оновленої редакції Європейських пенітенціарних правил 2020 р. / І. В. Іваньков, О. І. Іваньков // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2021. – № 1 (7). – С. 37-41

Анотація. Оновлення у 2020 р. змісту Європейських пенітенціарних правил поставило перед наукою кримінально-виконавчого права досить складні завдання, необхідність вирішення яких буде одним із найбільш переконливих аргументів на користь того висновку, що Україна дотримується взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань. Актуальним завданням дослідження є порівняльно-правовий аналіз діючих Європейських пенітенціарних правил з редакцією, що раніше діяла, і чинними Мінімальними стандартними правилами поведження з ув'язненими ООН (Правилами Мандели) 2015 р.

Ключові слова: Європейські пенітенціарні правила, Мінімальні стандартні правила, ув'язнені, ООН, персонал.

УДК 343.7

Осипенко І. П. Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій при з'ясування / І. П. Осипенко, К. А. Щербак // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2021. – № 1 (7). – С. 42-47

Анотація. У статті досліджуються особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій при з'ясуванні. Проаналізовано особливості кожного

procedural law. The article demonstrates the basic rules of proving of relevance, admissibility, reliability and probability in the comparative aspect of commercial and criminal proceedings. A special emphasis is placed on the features such as "burden of proving", "adversarial proceedings", "presentation of evidence", "examination of evidence" and "evaluation of evidence".

Key words: commercial proceeding, criminal proceeding, evidence, proving, rules of proving.

UDC 346.9

Palyona A. V. Legal regulation of order proceedings: history and foreign experience / A. V. Palyona // Actual problems of juridical science and practice. - 2021. - Vol. 1 (7). - P. 32-36

Abstract. The article examines the issue of legal regulation of injunctive proceedings in historical retrospect, according to Ukrainian and foreign legislation. Injunctive proceedings are a universal legal procedure when dealing with cases in foreign countries, the prototype of injunctive proceedings was the issuance of a praetorian interdict. In the judicial practice of foreign countries two models of injunctive proceedings are used - documentary and non-documentary. A possible direction of further development of the institution of mandatory proceedings in the domestic economic process is the introduction of electronic mandatory proceedings, which has already been tested by foreign countries.

Key words: court order, injunctive proceedings, simplified proceedings, electronic injunctive proceedings, economic procedure.

UDC 343.832

Ivankov I. V. Compliance of the draft strategy for reforming the penitentiary system until 2026 with the requirements of the UN international standards and the updated version of the european prison regulations 2020 / I. V. Ivankov, O. I. Ivankov // Actual problems of juridical science and practice. - 2021. - Vol. 1 (7). - P. 37-41

Abstract. The update in 2020 of the content of the European Penitentiary Rules presented quite complex tasks to the science of criminal enforcement law, the need to solve which will be one of the most convincing arguments in favor of the conclusion that Ukraine complies with its international legal obligations. The actual task of the research is a comparative legal analysis of the current European Penitentiary Rules with the edition that was in effect before and the current Minimum Standard Rules for the Treatment of Prisoners of the United Nations (Mandela Rules) of 2015.

Key words: European Penitentiary Rules, Minimum Standard Rules, prisoners, UN, staff.

UDC 343.7

Osipenko I. P. Peculiarities of tactics conducting the specific investigation (search) actions under a rape / I. P. Osipenko, K. A. Shcherbak // Actual problems of juridical science and practice. - 2021. - Vol. 1 (7). - P. 42-47

Abstract. The article investigates the peculiarities of tactics conducting the specific investigation (search) actions under a rape. The peculiarities of each type of investigative (search) actions and their role in the

виду слідчих (розшукових) дій та їх роль у розслідуванні зґвалтувань. Розслідування даної категорії кримінальних правопорушень залежить від ефективної та детальної роботи слідчого, який у своїй діяльності керується вимогами процесуального законодавства України.

Ключові слова: слідчі (розшукові) дії, зґвалтування, огляд, допит, пред'явлення особи або речей.

УДК 372.8:(378)

Нітченко А. Г. Інноваційні методи навчання в системі вищої юридичної освіти / А. Г. Нітченко // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2021. – № 1 (7). – С. 48-52

Анотація. У статті проаналізовано необхідність застосування у професійній підготовці майбутніх юристів інноваційних методів навчання. На основі проведеного попередньо дослідження визначено поняття «інновації в освіті», «інноваційне навчання» та «інноваційні технології навчання», визначено характерні відмінності інноваційного навчання від традиційного, описано окремі інноваційні методи навчання – метод конкретних ситуацій, ділової гри, проблемно-пошуковий метод та інші, визначено доцільність їх використання у фаховій підготовці здобувачів вищої юридичної освіти.

Ключові слова: інновації в освіті, інноваційні методи навчання, інноваційні технології навчання, кейс-метод, ділова-гра, проблемно-пошуковий метод, вища юридична освіта.

investigation of rapes are analyzed. The investigation of this category of criminal offenses depends on the effective and detailed work of the investigator, who in his work is guided by the requirements of procedural law of Ukraine.

Keywords: investigative actions, rape, inspection, interrogation, presentation of a person or things.

UDC 372.8:(378)

Nitchenko A. H. Innovative teaching methods in the system of higher legal education / A. H. Nitchenko // Actual problems of juridical science and practice. - 2021.- Vol. 1 (7). - P. 48-52

Abstract. The article analyzes the necessity of using innovative teaching methods in the professional training of future lawyers. On the basis of the conducted preliminary research, the concepts of "innovations in education", "innovative learning" and "innovative learning technologies" are defined, the characteristic differences between innovative learning and traditional learning are defined, individual innovative learning methods are described - the method of specific situations, business game, problem-search method and others, the expediency of their use in the professional training of students of higher legal education has been determined.

Keywords: innovations in education, innovative learning methods, innovative learning technologies, case method, business game, problem-search method, higher legal education.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Іваньков
Ігор Володимирович** кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та правосуддя, Національний університет «Чернігівська політехніка»;
<https://orcid.org/0000-0002-2090-8011>
e-mail: igor_ivankov@ukr.net
- Ivankov
Ihor Volodymyrovych** Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor at the Department of criminal law and justice, National University «Chernihiv Polytechnik»;
<https://orcid.org/0000-0002-2090-8011>
e-mail: igor_ivankov@ukr.net
- Іваньков
Олег Ігорович** кандидат юридичних наук, начальник юридичної служби військової частини 3041;
<https://orcid.org/0000-0002-0709-704X>;
e-mail: o.ivankoff@gmail.com
- Ivankov
Oleg Ihorevich** Candidate of Juridical Sciences, Head of the military legal service part 3041;
<https://orcid.org/0000-0002-0709-704X>;
e-mail: o.ivankoff@gmail.com
- Крес
Наталія Олегівна** студентка III курсу освітнього ступеня «бакалавр», юридичний факультет, Національний університет «Чернігівська політехніка»;
e-mail: kresnatalia778@gmail.com
- Kres
Nataliya Olegivna** 3rd-year student of Bachelor's degree, Faculty of Law, Chernihiv Polytechnik National University;
e-mail: kresnatalia778@gmail.com
- Канаєва
Вікторія Віталіївна** студентка II курсу освітнього ступеня «магістр», юридичний факультет, Національний університет «Чернігівська політехніка»;
e-mail: viktorija.kanaieva@gmail.com
- Kanayeva
Viktoriya Vitaliyivna** 2nd-year student of Master's degree, Faculty of Law, Chernihiv Polytechnik National University,
e-mail: viktorija.kanaieva@gmail.com
- Кравченко
Вікторія Ярославівна** студентка I курсу освітнього ступеня «магістр», юридичний факультет, Національний університет «Чернігівська політехніка»;
e-mail: frogedme@gmail.com
- Kravchenko
Viktoriya Yaroslavivna** 1st-year student of Master's degree, Faculty of Law, Chernihiv Polytechnik National University,
e-mail: frogedme@gmail.com
- Литвиненко
Валентина Миколаївна** кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічного та приватного права, Національний університет «Чернігівська політехніка»;
<http://orcid.org/0000-0003-4206-0266>;
ResearcherID: G-6482-2014;
e-mail: litvinenko.valia@ukr.net
- Lytvynenko
Valentyana Mykolaivna** Candidate of Legal Sciences, Associate Professor at the Department of public and private law, National University «Chernihiv Polytechnik»;
<http://orcid.org/0000-0003-4206-0266>;
ResearcherID: G-6482-2014;
e-mail: litvinenko.valia@ukr.net
- Марущак
Наталія
Володимирівна** кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, Національний університет «Чернігівська політехніка»;
<http://orcid.org/0000-0001-9636-6274>
ResearcherID: G-7544-2014;
e-mail: natalya_mrs@ukr.net

Marushchak Natalia Volodymyrivna	Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor at the Department of the law enforcement and common legal disciplines, National University «Chernihiv Polytechnik»; http://orcid.org/0000-0001-9636-6274 ResearcherID: G-7544-2014; e-mail: natalya_mrs@ukr.net
Нітченко Алла Григорівна	кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, Національний університет «Чернігівська політехніка»; http://orcid.org/0000-0002-2141-8137 ; ResearcherID: H-4713-2014; e-mail: nitalla2014@gmail.com;
Nitchenko Alla Grygorivna	Candidate of Historical Sciences, Associate Professor at the Department of the law enforcement and common legal disciplines, National University «Chernihiv Polytechnik»; http://orcid.org/0000-0002-2141-8137 ; ResearcherID: H-4713-2014; e-mail: nitalla2014@gmail.com
Осипенко Іван Петрович	старший викладач кафедри кримінального права та правосуддя, Національний університет «Чернігівська політехніка»; 1. ResearcherID: G-6789-2014; e-mail: osip1705@ukr.net
Osypenko Ivan Petrovych	Senior Lecturer at the Department of Criminal Law and Justice, National University «Chernihiv Polytechnik», 2. ResearcherID: G-6789-2014; e-mail: osip1705@ukr.net
Пальона Алеся В'ячеславівна	Студентка 2 курсу освітнього ступеня «бакалавр», юридичний факультет, Національний університет «Чернігівська політехніка» email: palionalesia@gmail.com
Palona Alesia Vyacheslavivna	2nd year student of the bachelor's degree, Faculty of Law, National University "Chernigiv Polytechnic" email: palionalesia@gmail.com
Шестак Лілія Володимирівна	кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічного та приватного права, Національний університет «Чернігівська політехніка»; http://orcid.org/0000-0003-4958-0838 ; ResearcherID: F-4748-2016; e-mail: lilyasha@i.ua
Shestak Liliya Volodymyrivna	Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor at the Department of public and private law, National University «Chernihiv Polytechnik», http://orcid.org/0000-0003-4958-0838 ; ResearcherID: F-4748-2016 e-mail: lilyasha@i.ua
Щербак Катерина Анатоліївна	студентка I курсу освітнього ступеня «магістр», юридичний факультет, Національний університет «Чернігівська політехніка»; e-mail: katya_sh952@ukr.net
Shcherbak Kateryna Anatoliyivna	1st year student of Master's degree, Faculty of Law, Chernihiv Polytechnic National University, e-mail: katya_sh952@ukr.net

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**Актуальні проблеми
юридичної науки та практики
Збірник
№ 1(7)2023**

**Actual problems
of juridical science and practice
Collected scientific articles
№1(7) 2023**

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів.

Редколегія не завжди поділяє погляди авторів статей.
За достовірність викладених фактів відповідальність несе автор

Головний редактор	К. І. Апанасенко
Відповідальний редактор	В. Ф. Пузирний
Технічний редактор	К. П. Гузь
Комп'ютерна верстка	К. П. Гузь
Мовне редагування	О. В. Друпп
Друкар	М. В. Супрун

Набір комп'ютерний.
Підписано до друку 29.03.2023.
Формат 60х84/8
Умов. друк. арк. 7,09.
Тираж 100 пр. Зам. № 5/23

Редакційно-видавничий відділ Національного університету «Чернігівська політехніка»
14035, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 7128 від 18.08.2020 р.